

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”
РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ “АНГЕЛ КЪНЧЕВ”

BSc, MSc and PhD Students & Young Scientists
Студенти, докторанти и млади учени

PROCEEDINGS

Volume 64, book 6.6.

Linguistics, Literature and Art Science
&

History, Ethnology and Folklore

НАУЧНИ ТРУДОВЕ

Том 64, серия 6.6.

Лингвистика, литература и изкуствознание
&

История, етнология и фолклор

Ruse
Русе
2025

Volume 64 of PROCEEDINGS includes the papers presented at the scientific conference RU & SU'25, organized and conducted by University of Ruse "Angel Kanchev" and the Union of Scientists - Ruse. Series 6.6 contains papers reported in the Linguistics, Literature and Art Science and History, Ethnology and Folklore sections.

Book	Code	Faculty and Section
Agrarian and Industrial Faculty		
1.1.	FRI-8.303b-1-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	FRI-1.202-1-MR	Maintenance and Reliability
	FRI-9.2-1-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	FRI-19.206-1-EC	Ecology and Conservation
	FRI-16.203-1-ID	Industrial Design
1.2.	THU-SSS-AMT&ASVM	Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Science and Veterinary Medicine
	THU-SSS-MR	Maintenance and Reliability
	THU-SSS-THPE	Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment
	THU-SSS-EC	Ecology and Conservation
	THU-SSS-ID	Industrial Design
Faculty of Mechanical and Manufacturing Engineering		
2.1.	FRI-1.317-1-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
2.2.	TUE-1.417-SSS-MEMBT	Mechanical Engineering and Machine-Building Technologies
Faculty of Electrical Engineering Electronics and Automation		
3.1.	FRI-10.326-1-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
3.2.	FRI-2G.303-1-CCT1	Communication and Computer Technologies 1
	FRI-2G.302-1-CCT2	Communication and Computer Technologies 2
3.3.	THU-10.326-SSS-EEEE	Electrical Engineering, Electronics and Automation
	THU-2G.303-SSS-CCT	Communication and Computer Technologies
Faculty of Transport		
4.1.	FRI-KC.H2-1-TMS	Transport and Machine Science
	SAT-KC.H2-1-TMS	Transport and Machine Science
4.2.	FRI-20.21-2-SITSTL	Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics
4.3.	MON-5.21-SSS-TMS	Transport and Machine Science
Faculty of Business and Management		
5.1.	FRI-2B.412-1-EM1	Economics and Management
5.3.	THU-2G404-SSS-EM	Economics and Management
5.4.	FRI-2G.510-1-ESIS	European Studies and International Security
8.2.	FRI-1.322-1-SW	Social Work
Faculty of Natural Sciences and Education		
6.1.	FRI-1.414-MIP	Mathematics, Informatics and Physics
6.2.	FRI-2G.305-1-PP	Pedagogy and Psychology
6.3.	FRI-2G.309-1-LL	Linguistics and Literature
	FRI-12.23-1-AS	Art Studies
6.4.	FRI-2G.307-1-ERI	Education - Research and Innovations

6.5.	FRI-1.407-SSS-PP	Pedagogy and Psychology
6.6.	FRI-2G.408-SSS-LLA	Linguistics, Literature and Art Science & History, Ethnology and Folklore
6.7.	FRI-2.203-SSS-FM	Financial Mathematics
	FRI-1.416.1-SSS-I	Informatics
Faculty of Law		
7.1.	FRI-2B.313-1-L	Law Studies
	SAT-2B.313-1-L	Law Studies
7.2.	FRI-2B.312-1-NS	National Security
7.3.	WED-2B313-SSS-L	Law Studies
Faculty of Public Health and Health Care		
8.1.	FRI-2K.201-1-HP	Health Promotion
8.3.	FRI-2G.104-1-HC	Health Care
8.4.	FRI-2G.309-1-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
8.5.	THU-K.101-SSS-HP	Health Promotion
	THU-2.101-SSS-HC	Health Care
	THU-2Г.105-SSS-MCDA	Medical and Clinical Diagnostic Activities
Quality of Education Directorate		
9.1.	FRI-2.104-1-QHE	Quality of Higher Education
Razgrad Branch of the University of Ruse		
10.1.	FRI-LCR-1-CT(R)	Chemical Technologies
	FRI-LCR-P-1-CT(R)	Chemical Technologies (Poster session)
10.2.	FRI-LCR-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	SAT-LCR-P-1-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies (Poster session)
10.3.	TUE-SSS-BFT(R)	Biotechnologies and Food Technologies
	TUE-SSS-CT(R)	Chemical Technologies
Silistra Branch of the University of Ruse		
11.1.	FRI-110-1-PPM(S)	Pedagogy; Psychology and Methodology of training in...
	FRI-229-1-P(S)	Philology
	FRI-216-1-TS(S)	Technical Sciences
11.2.	FRI-239-I-PMT(S)	Pedagogy and Methodology of Training in...
	FRI-229-I-H(S)	Humanities
	FRI-216-I-TS(S)	Technical Sciences

The papers have been reviewed.

ISSN 1311-3321 (print)

ISSN 2535-1028 (CD-ROM)

ISSN 2603-4123 (on-line) Copyright © authors

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.

The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PROGRAMME COMMITTEE

- **Prof. Amar Ramdane-Cherif**
University of Versailles, France
- **Assoc. Prof. Manolo Dulva HINA**
ECE Paris School of Engineering, France
- **Prof. Leon Rothkrantz**
Delft University of Technology, Netherlands
- **Assoc. Prof. Antonio Jose Mendes**
University of Coimbra, Portugal
- **Prof. Ville Leppanen**
University of Turku, Finland
- **Assoc. Prof. Marco Porta**
University of Pavia, Italy
- **Prof. Douglas Harms**
DePauw University, USA
- **Prof. Zhanat Nurbekova**
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur Sultan, Kazakhstan
- **Prof. Mirlan Chynybaev**
Kyrgyz State Technical University, Bishkek, Kyrgyzstan
- **Prof. Ismo Hakala, PhD**
University of Jyväskylä, Finland
- **Prof. Artur Jutman, PhD**
Tallinn University of Technology, Estonia
- **Prof. RNDr. Vladimir Tvarozek, PhD**
Slovak University of Technology in Bratislava, Bratislava, Slovakia
- **Assoc. Prof. Ing. Zuzana Palkova, PhD**
Slovak University of Agriculture in Nitra, Nitra, Slovakia
- **Andrzej Tutaj, PhD**
AGH University of Science and Technology, Krakow, Poland
- **Prof. Valentin NEDEFF Dr. eng. Dr.h.c.**
“Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania
- **Cătălin POPA, PhD**
“Mircea cel Bătrân” Naval Academy, Constantza, Romania
- **Prof. dr Larisa Jovanović**
Alfa University, Belgrade, Serbia
- **Prof. dr hab. Edmund LORENCOWICZ**
University of Life Sciences in Lublin, Poland
- **Assoc. Prof. Ion MIERLUS - MAZILU, PhD**
Technical University of Civil Engineering, Bucharest, Romania
- **Prof. Dojčil Vojvodić PhD**
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia
- **Assoc. Prof. Alexandrache Carmen, PhD**
Department of Teacher Training, “Dunarea de Jos”, Galati University, Romania
- **Prof. Alberto Cabada**
University of Santiago de Compostela, Faculty of Mathematics, Santiago de Compostela, Spain
- **Kamen Rikev, Dr Hab.**
Institute of Slavic Philology, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland
- **Anna Klimentova, PhD**
Constantine the Philosopher University of Nitra, Slovakia

- **Prof. Ricardo Gobato, PhD**
Secretariat of State of Parana Education and Sport, Laboratory of Biophysics and Molecular Modeling Genesis, Brasil
- **Prof. Fatima Rahim Abdul Hussein, PhD**
University of Misan, College of Basic Education, English Department, Iraq
- **Prof. Liqaa Habeb Al-esedi, PhD**
English Department, College of Education for Human Science, University of Diyala, Iraq
- **Prof. Esengeldin Baurzhan Satybaldiyuly, PhD**
Pavlodar Pedagogical University “Alkey Margulan”, Kazakhstan
- **Prof. Igor Kevorkovich Danilov, DSc**
Yuri Gagarin State Technical University of Saratov, Russia
- **Prof. Aleksander Valentinov Sladkowski, DSc**
Silesian University of Technology, Poland
- **Prof. Vera Karadjova, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University – Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Aleksandar Trajkov, PhD**
“St. Kliment Ohridski” University - Bitola, Faculty of tourism and hospitality – Ohrid, Republic of North Macedonia
- **Prof. Petar Pepur, PhD**
University of Split, Croatia
- **Prof. Korhan Arun, PhD**
Namik Kemal University, Tekirdağ, Turkey
- **Prof. Yuliya Yorgova, PhD**
Burgas Free University, Bulgaria
- **Jelena Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Jovica Stankovic, PhD**
University of Nis, Serbia
- **Prof. Dr. Diana E. Woolfolk Ruiz**
CETYS University, Mexico
- **Prof. Gerhard Fiolka, PhD**
University of Fribourg, Switzerland
- **Prof. Haluk Kabaalioglu, PhD**
Yeditepe University, Turkey
- **Prof. Silva Alves, PhD,**
University of Lisbon, Portugal
- **Hanneke van Bruggen, DHC mult**
Appeldoorn, The Netherlands
- **Prof. Elena Torina**
Tula State Pedagogical University "L. N. Tolstoy", Tula, Russia
- **Prof. Violeta Jotova**
Direction Pediatrics at St. Marina University Hospital - Varna, Bulgaria, Chair ESPE Postgraduate Qualification Committee
- **Prof. Tanya Timeva, MD, PhD**
Obstetrics and Gynecology Hospital "Dr. Shterev", Sofia, Bulgaria
- **Prof. Kiril Stoychev, PhD,**
Institute of Metal Science, Equipment and Technologies “Acad. A. Balevsci” with Hydroaerodynamics centre – BAS, Bulgaria
- **Assoc. Prof. Mark Shamtsyan, PhD**
Technical University, Saint Petersburg, Russia
- **Assoc. Prof. Oleksii Gubenia, PhD**
National University of Food Technologie, Kiev, Ukraine

- **Prof. Olexandr Zaichuk, DSc**
Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnepropetrovsk, Ukraine
- **Prof. Eugene Stefanski, DSc**
Samara University, Russia
- **Assoc. Prof. Tatiana Strokovskaya, PhD**
International University of Nature “Dubna”, Dubna, Russia
- **Prof. DSc. Petar Sotirow**
Maria Curie-Sklodowska University of Lublin, Poland
- **Accos. Prof. Krassimir Dochev Dochev, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Mariana Yordanova Docheva, PhD**
University of Portsmouth School of Engineering, UK
- **Assoc. Prof. Ivan Antonov Lukanov, PhD**
University of Botswana, Faculty of Engineering and Technology, Gaborone, Botswana
- **Assoc. Prof. Petko Vladev Petkov, PhD**
Research Associate Cardiff University, UK
- **Prof. Stepan Terzian DSc**
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria
- **Prof. Gabriel Negreanu, PhD**
University Politehnica of Bucharest, Romania
- **Prof. Dobrin Vasilev, MD, PhD**
UMHAT Medica Cor, Ruse, Bulgaria
- **Prof. Nicolae Craciunoiu**
University of Craiova
- **Assoc. Prof. Stelian Tarulescu**
Transilvania University of Brasov
- **Assoc. Prof. PhD Andrei-Alexandru Boroiu**
University of Pitești
- **Prof. Renzo Capitani, PhD**
University of Florence, Engineering School, Italia
- **Prof. Radoslaw Wrobel, DSc**
Wrocław University of Science and Technology, Poland
- **Assoc. Prof. Darina Dimitrova PhD**
University of Economics - Varna

ORGANISING COMMITTEE

◆ **ORGANIZED BY: UNIVERSITY OF RUSE (UR) AND UNION OF SCIENTISTS (US) - RUSE**

◆ **ORGANISING COMMITTEE:**

• **Chairperson:**

Assoc. Prof. Desislava Atanasova, PhD – Rector of UR, Chairperson of US – Ruse,
Prof. DTS. Hristo Beloev, DHC mult., Academician of Bulgarian Academy of Sciences

• **Scientific Secretary:**

Prof. Daniel Bratanov, PhD
dmbratanov@uni-ruse.bg

• **THEMATIC FIELDS:**

- **Agricultural Machinery and Technologies, Agrarian Sciences and Veterinary Medicine**
Assoc. Prof. Атанас Атанасов, PhD,
aatanasov@uni-ruse.bg, +359 885 497 406
- **Maintenance and Reliability**
Prof. Mitko Nikolov, DSc,
mnikolov@uni-ruse.bg, +359 82 888 458
- **Thermal, Hydro- and Pneumatic Equipment**
Prof. Gencho Popov, DSc,
gspopov@uni-ruse.bg, +359 82 888 441
- **Ecology and Conservation**
Assoc. Prof. Plamen Manev, PhD,
pmanev@uni-ruse.bg, +359 889 382 797
- **Industrial Design**
Assoc. Prof. Yordan Doychinov, PhD,
doichinov@uni-ruse.bg, +359 887 273 040
- **Pedagogy; Psychology and Methodology of training in...;** (18.10.24, Silistra)
Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD,
dmindizova@uni-ruse.bg
- **Philology** (27.10.23, Silistra)
Assoc. Prof. Rumiana Lebedova, PhD,
rlebedova@uni-ruse.bg
- **Technical Sciences** (27.10.23, Silistra)
Assoc. Prof. Evgenia Goranova, PhD,
egoranova@uni-ruse.bg
- **Chemical Technologies** (08-09.11., Razgrad)
- **Biotechnologies and Food Technologies** (08-09.11., Razgrad),
Prof. Tsvetan Dimitrov, PhD,
conf_rz@abv.bg, +359 887 631 645
- **Mechanical Engineering and Machine-building Technologies**
Prof. Ivelin Ivanov, PhD,
ivivanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 472
- **Electrical Engineering, Electronics and Automation**
Assoc. Prof. Boris Evstatiev, DSc, bevstatiev@uni-ruse.bg, +359 82 888 371,
Assoc. Prof. Kiril Sirakov, csirakov@uni-ruse.bg, +359 82 888 364

- **Communication and Computer Systems**
Assoc. Prof. Yordan Kalmukov, jkalmukov@uni-ruse.bg, +359 82 888 681,
Assoc. Prof. Adriana Borodzhieva, PhD, aborodzhieva@uni-ruse.bg, +359 82 888 734
- **Transport and Machine Science**
Assoc. Prof. Tonch Balbuzanov,
tbalbuzanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 608
- **Sustainable and Intelligent Transport Systems, Technologies and Logistics**
Assoc. Prof. Tonch Balbuzanov,
tbalbuzanov@uni-ruse.bg, +359 82 888 608
- **Economics and Management**
Pr. Assist. Prof. Miroslava Boneva, PhD, mboneva@uni-ruse.bg, +359 82 888 776,
Pr. Assist. Prof. Elizar Stanev, PhD, eastanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 557
- **European studies and International Security**
Prof. Vladimir Chukov, DSc, vchukov@uni-ruse.bg, 0889 768745,
Pr. Assist. Elizar Stanev, eastanev@uni-ruse.bg, +359 82 888 557
- **Mathematics, Informatics and Physics**
Prof. Tsvetomir Vasilev, PhD,
tvasilev@uni-ruse.bg, +359 82 888 475
- **Education - Research and Innovations**
Pr. Assist. Prof. Ralica Vasileva-Ivanova, PhD,
rivanova@uni-ruse.bg, 0884 109 719
- **Pedagogy and Psychology**
Assoc. Prof. Valentina Vasileva, PhD, vvasileva@uni-ruse.bg, 0898 407 577,
Assoc. Prof. Galina Georgieva, PhD, gggeorgieva@uni-ruse.bg, 0889 951 920
- **History, Ethnology and Folklore**
Assist. Prof. Veselka Radeva, PhD,
vradeva@uni-ruse.bg, 082888437
- **Linguistics, Literature and Art Science**
Assoc. Prof. Emilia Nedkova, PhD,
enedkova@uni-ruse.bg, 0886 255 154
- **Health Promotion**
Assoc. Prof. Stefka Mindova, PhD,
smindova@uni-ruse.bg, +359 882 895 149
- **Social Work**
Pr. Assist. Prof. Ana Popova, PhD,
apopova@uni-ruse.bg, +359 889 874 219
- **Medical and Clinical Diagnostic Activities**
Pr. Assist. Deniza Trancheva, MD, PhD,
dtrancheva@uni-ruse.bg, +359 82 888 410
- **Health care**
Assoc. Prof. Tsveta Hristova, PhD,
tshristova@uni-ruse.bg, +359 878 389 793
- **Law**
Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD,
ekumanova@uni-ruse.bg, +359 884 980 050
- **National Security**
Assoc. Prof. Milen Ivanov, DSc,
poligon@abv.bg, +359 82 888 736
- **Quality of Higher Education**
Prof. Ivanichka Serbezova, PhD, iserbezova@uni-ruse.bg,
Daniela Todorova, dtodorova@uni-ruse.bg, +359 82 888 378

- **REVIEWERS:**
 - Pr. Assist. Prof. Nia Peneva, PhD
 - Pr. Assist. Prof. Maria Stefanova

**LINGUISTICS, LITERATURE AND ART SCIENCE
&
HISTORY, ETHNOLOGY AND FOLKLORE**

Content

1. FRI-2G.408-SSS-LLA-01	11
Comparative Linguocultural Analysis of Phraseologisms Containing Color Terms in Bulgarian and Ukrainian
<i>Anastasia Nazarova, Emilia Nedkova</i>	
2. FRI-2G.408-SSS-LLA-02	17
A Study and Commentary on the Topics of "Periodicals" and "Health and Humanitarian Care" Based on Materials from the Personal Library Collection of Niko Prosenichkov
<i>Kristina Angelova, Velislava Doneva</i>	
3. FRI-2G.408-SSS-LLA-03	23
Characteristic Features of the Poetics of the "Shumi Maritsa" ("Maritza Rushes") Lyric Cycle by Yordan Stubel in the Context of Post-September Uprising Bulgarian Literature
<i>Anna Nikolova, Mira Dushkova</i>	
4. FRI-2G.408-SSS-LLA-04	33
The Images of Pencho Slaveykov, Elin Pelin and Konstantin Konstantinov in the Parody Rubric "Bulgarian Anthology" in "Baraban" Magazine
<i>Vladimir Velikov, Petya Abrasheva</i>	
5. FRI-2G.408-SSS-LLA-05	40
The Duties of the Teacher in the Late 19th - Early 20th Centuries (Based on the Example of the Village of Shishentsi, Vidin Region)
<i>Petar Ivanov, Veselka Radeva</i>	

FRI-2G.408-SSS-LLA-01

COMPARATIVE LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF PHRASEOLOGISMS CONTAINING COLOR TERMS IN BULGARIAN AND UKRAINIAN¹

Anastasia Nazarova – Student

Department of Pedagogy,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Tel.: +359 82 888 280
E-mail: anazarova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Emilia Nedkova, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art Department,
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: +359 82 888 347
E-mail: enedkova@uni-ruse.bg

***Abstract:** Adjectives denoting various color names appear as components in numerous Bulgarian and Ukrainian phraseological units (= phraseological expressions = PEs), whose meaning is also linked to a specific nationally distinctive image. The frequent use of these PEs in the two related Slavic languages is determined by the needs of everyday communication, where they serve as a vivid expressive-evaluative tool and provide insight into the traditions and worldview of the respective people.*

***Key words:** phraseological units, worldview, Bulgarian, Ukrainian.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Прилагателните имена, означаващи различни названия на цветове, присъстват като компоненти в множество български и украински фразеологизми (= фразеологични единици = ФЕ), чието значение същевременно се свързва и с определен националноспецифичен образ. Значителната употреба на тези ФЕ в двата родствени славянски езика се предопределя от нуждите на всекидневното битово общуване, в което те изпълняват ролята на ярко експресивно оценъчно средство и дават възможност да се проникне в традициите и светоусещането на дадения народ. В този смисъл настоящата съпоставка има за цел да установи:

1. Какви са образите, мотивиращи семантиката на анализирания ФЕ – еднакви, близки или напълно различни;
2. Каква е ролята на цветовия символ (като памет и ядро на културата – Лотман 1994), съотнесен към значението на образа, а оттам и към значението на съответната ФЕ.

За целта ексцерпирания единици са разграничени (съобразно плана на съдържание) като:

- 1.) еквиваленти и 2.) аналози.

При обясняване на съществуващите различия между тях се отчита влиянието на двата основни фактора, които ги определят – обективен и субективен (Гак 1997: 55). Ако обективният фактор това са природните и културни реалности, свойствени за едната страна и отсъстващи за другата, то субективният фактор се проявява в наличието на произволна избираемост, когато едни и същи реалности, еднакво характерни за две култури, намират различна трактовка във фразеологията на два езика.

¹ Докладът е представен на студентската научна сесия на 14.05.2025 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“ с оригинално заглавие на български език: СЪПОСТАВИТЕЛЕН ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТИ НАЗВАНИЯ НА ЦВЕТОВЕ В БЪЛГАРСКИЯ И УКРАИНСКИЯ ЕЗИК.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. За ФЕ от първия тип е характерно наличието на еднакъв образ, определящ семантиката им, следователно – еднакво денотативно и конотативно значение, а също така напълно или приблизително еднакъв лексикален състав, лексико-граматически показатели, съчетаемост, граматически категории и употребимост. Тогава между ФЕ в съпоставяните езици е налице еквивалентност по всички важни езикови показатели.

Пълни фразеологични еквиваленти са например:

в БЕ: бяла врана (`нещо рядко, по-различно от другите`)

в УЕ: біла ворона

*

в БЕ: златно сърце (`много добър човек`)

в УЕ: золоте сердце

*

в БЕ: черно на бяло (`ясно, недвусмислено`)

в УЕ: чорним по білому

*

в БЕ: гледам през розови очила (`възприемам нещо илюзорно, без недостатъците му`)

в УЕ: дивитися крізь рожеві окуляри и др.

Тези ФЕ са свидетелство за наличието на междуезикова симетрия на формално равнище (вж. Недкова 2003:72-81), където нерядко и при двата езика откриваме напълно идентични образи, някои от които и с общокултурно значение.

2. За фразеологичните аналози е характерна пълна или частична замяна на образа, който определя семантиката на ФЕ. Налице е смислова еквивалентност, т.е. изразяване на едни и същи значения по различен начин, чрез различни образни асоциации. Например българските устойчиви сравнения (УС), които представляват фразеологични синоними или варианти:

бял като платно/ бял като стената / бял като вар (`много бял, блед, болен`)

се съотнасят по значение с украинското сравнение:

жовтий як віск, където е налице различен образ (восък), но и различен е признакът, послужил за основание за сравнението - срв. жълтия цвят. Същевременно в УЕ присъстват и пълни еквиваленти на българските УС: срв. білий як стіна/ білий як крейда.

На българските ФЕ:

зелена глава (`млад, неопитен`)/

млад и зелен

съответства украинската ФЕ: зелений як огірок (краставица), където отново едно и също значение е предадено чрез аналогични изрази, като различни са образите, залегнали в основата им.

Фразеологичните аналози в двата езика като цяло са често срещано явление, при което особено ярко изпъква разнообразието от образни асоциации, характерни за тях.

Например:

в БЕ: зелена улица (`възможност за преуспяване в нещо`)

в УЕ: зелене світло (светлина) дати

*

в БЕ: черен като циганин (негър) (`за много черен човек`)

в УЕ: чорний як смола (смола)/

чорний як сім галок (чавка, гарга)

*

в БЕ: пускам червената кобила (`предизвиквам пожар`)

в УЕ: пускати червоного півня (петел) и др.

Съществуващите различия са свързани с изменения във вътрешната форма и свидетелстват за наличието на определена междуезикова асиметрия. Известно е, че вътрешната форма (ВФ) това е: “образът, залегнал в основата на названието и отразяващ един или няколко от признаците на назовавания обект, посредством който, от една страна, се облекчава активирането на формираното понятие за обекта, а от друга – се посочва и

активизира същността на назовавания обект.” (Русев 1989: 82). Освен това ВФ на словесния знак представя творческия характер на номинацията, нейната субективност или обективност, както и националните особености на мисленето и светогледа на дадения народ, който благодарение възможностите на езика, е в състояние словесно да разчленява и класифицира заобикалящата действителност. Ето защо в различните езици в качеството на основа на назоваването могат да бъдат избрани различни черти на една и съща номинация, по силата на която се образуват различни по външна и вътрешна форма ФЕ (Гак 1997:62). Така например в БЕ и УЕ, независимо че в еднаква степен се свързват с признака черен, денят въобще и петъкът като название на определен ден от седмицата се съотнасят с различни образи (макар и фактически свързани), а оттам и с различна вътрешна форма:

в БЕ: черен петък (`лоши, тежки дни за преживяване`)

в УЕ: мати чорний день

Известно е, че въпросът за ВФ е пряко свързан с въпроса за значението на ФЕ, което не се изразява направо, както е при лексикалните единици, а косвено – чрез образ. Освен това при ФЕ, при които образът е ясен за възприемащия е налице известна двуплановост – възприемане едновременно и на значението на образа, и на значението на ФЕ (Ничева 1997: 105).

За образа е характерна и сетивност, конкретност, която въздейства на въображението и чувствата и буди определени емоции. Именно тази сетивност, обуславяна от значението му, дава възможност да се разшифрова съответната ФЕ

(т.е. нейната ВФ, свързана с образа).

2.1. Експресията, произтичаща от образа, е особено видима при устойчивите сравнения.

Например за обозначаване на признака много червен (респ. много черен) в двата езика се използват често пъти еднакви образи:

в БЕ: червен като рак

в УЕ: червоний як рак

*

в БЕ: черен като гарван

в УЕ: чорний як сім галок (чавка, гарга)

и др.

2.2. Успоредно с това в някои ФЕ откриваме и други характерни образи, свойствени за БЕ, но напълно неприемливи за УЕ:

Например:

в БЕ: червен като божур;

червен като битолски просяк (диал.);

червен като панджар (диал.);

червен като калинка

в УЕ: ø

*

в БЕ: черен като котел;

черен като циганин;

черен като вампир;

в УЕ: ø

2.3. С различен образ, а оттам и с различна ВФ могат да бъдат свързани и някои ФЕ с компоненти зооними, макар в тях признакът за цвят да остава непроменен.

Например:

в БЕ: бял бивол (но и бяла врана)

в УЕ: біла ворона

*

в БЕ: пускам червената кобила

в УЕ: пускати червоного півня (петел)

и др.

Вижда се, че различията във ВФ на аналогични ФЕ са обусловени от частична или пълна замяна на образа, заложен в основата на ФЕ (или избрания признак), когато образите са

близки асоциативно или са далечни, но логически съотносими (Влахов, Флорин 1990:85). От друга страна, тези различия трябва да се обясняват с историческата и националнокултурната специфика на ФЕ. Очевидно различните образи, залегнали в тях, свидетелстват за различните националнокултурни асоциации в съпоставяните езици. Подобни езикови факти дават основание в тях да се търси проявата на специфични черти на националната култура, тъй като представляват определени стереотипи на народното самосъзнание с цел самоидентификация (Телия 1996:25).

3. С оглед функционирането на ФЕ с компоненти названия на цветове в анализирани езици интерес представляват и установените различия между форма (външна и вътрешна) и съдържание като проява на тяхната асиметрия, оттам и националнокултурна специфика.

Така на практика един и същ израз в различните езици придобива

1.) различни значения (многозначност) и обратно 2.) една и съща ситуация се описва чрез изрази, различни по своя състав, но с еднакво значение (синонимия).

3.1. В първия случай става въпрос за аналогични по форма ФЕ, при които се проявяват определени семантични различия в различните езици.

Например:

в БЕ: бяло петно (`нещо непроучено, липсващо, забравено`)

в УЕ: біла пляма (място, петно) (`1.необитаем, неизследван район на града 2. неизследван, непроучен въпрос`)

Независимо от различните употреби и различната семантична нюансираност при тези ФЕ общото се осмисля чрез еднаквата символика на белия цвят, асоцииран в този случай с определена пространствена ориентация, като по този начин прилагателното от обозначаващо цвета се превръща в оценъчно, при това с трайна устойчивост.

3.2. Синонимията пък се проявява при различни ФЕ, които имат еднакво значение (при различна вътрешна и външна форма).

Например:

в БЕ: червен като ябълка;

в УЕ: як червоне сонце (слънце)

Асоциирането на червения цвят в тези ФЕ с привлекателния външен вид очевидно е мотивиращата основа за възприемане на иначе различните аспекти на отражение на една и съща ситуация.

4. Такъв извод насочва към възприемане на цветовия символ като определящ за мотивацията на образа. Кое в този случай предопределя неговия избор?

4.1. Най-често названието на цвета се свързва пряко с действителността. Това особено ясно личи при УС, в които открито се проявява сравнителната семантика:

в БЕ: червен като мак

в УЕ: червоний як мак

*

в БЕ: бял като креда/ стена

в УЕ: білий як крейда/ стіна (креда, стена) и др.

Видно е и при други ФЕ за описание на някакви реални действия.

Например:

в БЕ: вдигам бяло знаме (`предавам се`)

в УЕ: вивісити білий прапор (знаме)

*

в БЕ: съшито с бели конци (`неправдоподобно, фалшиво`)

в УЕ: білими нитками (конци) шито и др.

При тълкуване на тяхното значение, поради настъпилата семантична трансформация между компонентите на съчетанията като цяло, буквалното значение се преосмисля. Така се реализира вторичната номинативна функция на ФЕ, където названието на цвета не се схваща като реакция на символизирания обект, а на съвкупността от установените вторични значения (Лотман 1994: 81). Затова и значението на цвета в тях закономерно се осмисля като символно,

при това по аналогичен начин в двата езика. Това потвърждава и анализът на доминиращите в тях цветообозначения – червено, черно и бяло.

4.2. Например червеното в едни ФЕ символизира красотата, здравето, свежестта (червен като ябълка; як червоне сонце), а в други – се свързва с огъня (пускам червената кобила/ червения кон; пускати червоного півня).

4.3. От огъня произхожда и черният цвят, но в славянската култура той е символ на хаоса, ненавистта, злобата, тъгата, смъртта, т.е. неговата символика е с отрицателен знак.

Например:

в БЕ: черен петък

в УЕ: мати чорний день

*

в БЕ: минава черна котка помежду им (` имаме разногласия, неразбирателство`)

в УЕ: чорна кішка (котка) пробігла поміж ними и др.

4.4. Най-ярката опозиция на черното е бялото. Черна е нощта (-), бяло е щастието (+); черна е душата на лошия човек (-), бяла е добротата (+). Това е картината на света, в която през призмата на фразеологията се отразява на практика цялата житейска философия на човека.

Например:

в БЕ: като черен облак (` разгневен, зъл`)

в УЕ: як чорна хмара (облак)

*

в БЕ: черна овца (` лош човек`)

в УЕ: чорна вівця (овца)

*

в БЕ: бяла врана (` нещо рядко и хубаво`)

в УЕ: біла ворона(врана)

*

в БЕ: на белия свят (` на земята, сред хората`)

в УЕ: на білому світі(свят)

и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените примери показват, че цветовата символика в двата езика най-често е сходна или напълно идентична. Това безспорно насочва и към нейното по-универсално значение – преди всичко на общославянска, но и на общочовешка културна основа. Същевременно установените различия, свързани с образа, съотнесен и към значението на цветовия символ, са от важно националнокултурно естество. Те са и най-яркото свидетелство за обособения езиков развой и различното народностно самосъзнание на българи и украинци.

REFERENCES

Gak, V. T. (1997). *Peculiarities of Biblical Phraseological Units in Russian (in Comparison with French Phraseological Units). Questions of Linguistics*. Moscow. (**Оригинално заглавие:** Гак, В. Т. (1997) *Особенности библейских фразеологизмов в русском языке (в сопоставлении с французскими фразеологизмами). Вопросы языкознания. Москва*)

Vlahov, S., Florin, S. (1990). *The untranslatable in translation*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Влахов, С. Флорин. С. (1990) *Непреводимото в превода. София*)

Lotman, Y. M. (1994). *Conversations with Russian culture*. Saint Petersburg. (**Оригинално заглавие:** Лотман, Ю. М. (1994). *Беседы с русской культуре. Санкт-Петербург*).

Maslova, V., A. (2001). *Linguistics*. Moscow (**Оригинално заглавие:** Маслова, В. А. (2001). *Лингвокультурология. Москва*)

Mokienko, V., Melerovich, A. (2008). *Typology of VF phraseology. Studies in phraseology, lexicology and lexicography*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Мокиенко, В., А. Мелерович (2008).

Типология ВФ фразеологизмов. Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография. София)

Nedkova, E. (2003). *Phraseological richness in the work of A. Konstantinov*. Ruse. (**Оригинално заглавие:** Недкова, Е. (2003). Фразеологично богатство в творчеството на А. Константинов. Русе)

Nicheva, K. (1987). *Bulgarian phraseology*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Ничева, К. (1987) Българска фразеология. София)

Roizenzon, L. I. (1965). *The internal form of the word and the internal form of the phraseology*. In: *Вопросы phraseologies*. Tashkent. (**Оригинално заглавие:** Ройзензон, Л. И. (1965) *Внутренняя форма слова и внутренняя форма фразеологизма. В: Вопросы фразеологии. Ташкент)*

Rusev, R. (1989). *Essence and features of the lexical artistic nomination in the novels of D. Dimov and G. Karaslavov*. PhD Thesis, V. Tarnovo. (**Оригинално заглавие:** Русев, Р. (1989) *Същност и особености на лексикалната художествена номинация в романите на Д. Димов и Г. Караславов. Кандидатска дисертация. В. Търново,*

Teliya, V., N. (1996). *Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspect*. Moscow (**Оригинално заглавие:** Телия, В. Н. (1996) *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспект. Москва).*

Nicheva, K. (1993). *New phraseological dictionary of the Bulgarian language*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Ничева, К. (1993). *Нов фразеологичен речник на българския език. София)*

Kuvlieva-Mishaykova, V., S. (1976). *Dictionary of stable comparisons in the Bulgarian language (to "Stable comparisons in the Bulgarian language")* Sofia. (**Оригинално заглавие:** Кювлиева-Мишайкова В, С. (1976) *Речник на устойчивите сравнения в българския език (към "Устойчивите сравнения в българския език")* София).

Nicheva, K., Spasova-Mihaylova, S., Cholakova, Kr. (1974). *Phraseological dictionary of the Bulgarian language*. Sofia. (**Оригинално заглавие:** Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова, Кр. (1974/75) *Фразеологичен речник на българския език. т. I и II, София)*

Kikosh, T. A. (2022). *Phraseological units with a color-denoting component in the Ukrainian language*. Zaporizhzhia. (**Оригинално заглавие:** Кікош Т. А. (2022) *Фразеологічні одиниці з компонентом на позначення кольору в українській мові, Запоріжжя)*

FRI-2G.408-SSS-LLA-02

**A STUDY AND COMMENTARY ON THE TOPICS OF "PERIODICALS"
AND "HEALTH AND HUMANITARIAN CARE" BASED ON MATERIALS
FROM THE PERSONAL LIBRARY COLLECTION OF NIKO
PROSENICHKOV²**

Kristina Angelova - Student

Department of Bulgarian language, literature, history and art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: s216137@stud.uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Velislava Doneva, PhD

Department of Bulgarian language, literature, history and art
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: vdoneva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The publication is focused on two sections from the personal library of Niko Prosenichkov - public activist and teacher in Ruse. The text in the report presents and comments on the books from the "Periodicals" and "Health and Humanitarian Care" sections. The purpose of the research is to show how the literature in the personal library is an indicator of the personality of its owner.*

***Key words:** personal library, Niko Prosenichkov, Ruse, pedagogy, personality.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Нико Просеничков е педагог, общественик, личност, която отдава знанията и силите си за съграждането и утвърждаването на българското образование. Роден е на 30 септември 1876г. в град Лясковец, Търновско. Учи начално училище и прогимназия в родния си град, а последния прогимназиален клас завършва в Горна Оряховица, където по-късно се завръща като учител. Преподава в Търново и Силистра. За кратко е директор на Пазарджишката девическа гимназия и Варненската държавна мъжка гимназия. Животът му в Русе започва през 1920г. Директор е на Девическата гимназия "Баба Тонка" и на Мъжката гимназия "Княз Борис". Малко повече от година е първият му период като директор на Русенската мъжка гимназия. През годините 1922-1924 г. учителства там. През втория му период като директор (1925-1934), освен с пряката си педагогическа дейност, Нико Просеничков издава и редактира сп. "Нашето семейство", съредактор е и на сп. "Борба с алкохолизма".

Личната му библиотека днес се помещава в къщата музей "Захари Стоянов" в Русе. Книгите се пазят в кашони, не са заведени и подредени в библиотека. Наброяват малко над 400. Преобладават книги на немски език с шрифт "фрактьюр", има книги на английски, полски, италиански и чешки език. Книгите на немски език са най-многобройни, тъй като той е немски възпитаник. До този момент описахме и поставихме в съответен раздел всяко издание. На тази основа е съставен библиографски справочник.

Обект на настоящата разработка е проблематиката в разделите "Периодика" и "Здраве и хуманитарни грижи".

² Докладът е представен на студентската научна конференция на 14 май 2025 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“ с оригинално заглавие на български език: ПРОУЧВАНЕ И КОМЕНТАР НА РАЗДЕЛИТЕ "ПЕРИОДИКА" И "ЗДРАВЕ И ХУМАНИТАРНИ ГРИЖИ" ОТ ЛИЧНАТА БИБЛИОТЕКА НА НИКО ПРОСЕНИЧКОВ.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Раздел “Периодика” с педагогическа проблематика

Вестниците и списанията, притежание на общественика и учителя, са от десетилетието между 30те – 40те г. на XX в. От тях добиваме представа за тогавашните многобройни педагогически периодични издания. В сравнение с днешния ден това е впечатляваща продукция. Не е изненада, защото периодът е много интензивен - на съживяване, на съграждане, на икономически подем, на внимание на държавата към образованието и откриване на нови училища, на профилирането им, на първите детски заведения. Професионалният периодичен печат бележи възход.

В наблюденията и коментарите в обособения от нас раздел “Периодика” не се включват издаваните и редактираните от самия Нико Просеничков списания “Нашето семейство” и “Нов път”, които са друга специална изследователска територия.

Като анонс към проучената периодика може да се обобщи, че тематичните ядра в нея са образование и възпитание.

На нашето внимание е списание “Нова ера”, което започва да излиза през 1923 г. с редактор Хр. Илиев. Оперативен редактор е Гр.Латинов. Просеничков притежава книжки 5 и 6 от 1925г. Списанието включва както преводни, така и български автори. Измежду българските автори виждаме имената на композитора Добри Христов и писателя-учител Стилиян Чилингиров. Тук четем, например, коментар на Христо Негенцов (брат на Ран Босилек- псевдоним на Генчо Негенцов) за регионалните говори от Северна България. Интересно е, че има и ученически отдел за творчество. Повече научаваме за основателя редактор Хр. Илиев в рубриката “Преглед”, която оповестява неговата смърт през 1925г. Основан е фонд на негово име за подпомагане на бедни студенти, както и фонд за издигане на паметник в родното му село Тумен (Смолянско). Днес, от сайта на община Смолян се разбира, че Хр. Илиев завещава своите средства за построяване на църква в родното си село.

Списание “Родно училище” (излиза в периода 1939-1943) с основател и редактор Димитър Правдолюбов и книгоиздател Стоян Атанасов също е с разностранна проблематика, разбира се с основен фокус – училището. Списанието има “Музикален отдел”, в който се предлагат нотирани текстове, както народни, така и авторски – например “Писмо на пролетта” по текст на Пенчо Славейков. В книжка 6 от 1943 г. има поместена статия на Нико Просеничков – “Педагогическите идеи на Л.Н.Толстой”.

Сп. “Свободно възпитание” е най-пълната периодика в библиотеката на Нико Просеничков. Присъстват почти всички броеве от 1929, 1930 и 1931 г., събрани под формата на две книги, подпечатани с името на Нико Просеничков с указана поредна година на издаване. В съдържанието е включена повече преводна педагого-психологическа литература относно възпитанието, методите на работа, подготовката на учителите. В тези издания Нико Просеничков е маркирал няколко материала, свързани с образованието и възпитанието в целия свят (“Новото възпитание в Съединените щати”, “Висшите народни училища в Дания”, “Училището Монтесори във Виена”). И това е обяснимо – в този период се структурират степените на училищното образование, търсят се подходящи специализирани обучения с оглед нуждите на обществения живот. А Просеничков е директор и трябва да преценява какви паралелки да има в повереното му училище, да познава и чуждия опит в това отношение. Прави впечатление (поне външно формално), че е мислил върху статията на Константин Н. Вентцел “Трябва ли да обучаваме децата на нравственост”. Има маркирани цели абзаци, ето например няколко акцента от тях: “...В областта на нравствеността няма място за катехизиси. Нравствеността трябва да бъде творческо дело на всеки или продукт на съвместна, но творческа работа, иначе тя губи характер на нравственост, а нравственото възпитание става дресировка, каквито и благородни и привлекателни форми тази дресировка да е приела. Дайте на децата в ръцете морален катехизис, и неизбежно ще се получи някои род нравствена дресировка, макар и в смекчена форма. Моралният катехизис трябва да бъде за всяко дете, написан от самото него, а не съставено от възпитателите по един шаблон за всички деца въобще, - той трябва да бъде плод на творческата мисъл на всяко дете.” (кн. 7-8 от март-април 1930г.,с.280-281). Статията на българския писател, общественик и политик Тодор Влайков

“Как да възпитаваме нашата младеж” изглежда много е допаднала на Просеничков, съдейки по отметките, които е поставил: “...Не могат учениците да обичат и уважават искрено един учител, който е студен и още повече, който е груб и неприязнено настроен спрямо тях. А нямат ли учениците обич и уважение към учителя си, не може последният да упражнява върху тях истинско възпитателно влияние. Със силата на груба заплаха и на наказание той може да въдвори външен ред и дисциплина върху своите ученици, но такава външна дисциплина не оставя трайни следи в душата, не създава нравствени привички, не упражнява истинско възпитателно въздействие. (ин. 1-2 от септември-октомври 1929г., с.50)”

Единствената книжка (№3) от поредицата “Училищна библиотека” е посветена на характерните особености на детското развитие, на връзката между мислене и език, на проблеми на артикулацията и най-честите артикулационни грешки у най-малките. “Говорът на детето” е преводен труд от 93 страници на д-р. Ернст Мойман (1862-1915) – немски педагог, психолог, съосновател на експерименталната педагогика. Целта на поредицата е да публикува и оповестява опитностатистическите изследвания в областта на детската и педагогическата психология (развой на говора, социално съзнание на децата в различните възрасти, паметта, асоциацията, чувствата, инстинктите и волята), както и препоръчителни методически техники за преодоляване на говорни и емоционално- психологически дефицити по отделни учебни дисциплини. Издава се от Яким Якимов. Прави впечатление, че 2/3 от редакционния екип са медици.

Друга поредица е “Библиотека – дом и училище” с редактор Димитър поп Николов. Просеничков притежава една от книжките – “Училище по мярка”, труд на Ед. Клапаред, за организацията на учебния процес в класове.

В колекцията откриваме и още едно списание “Младежко четиво” на книгоиздателство Христо Данов, за съжаление само с книжка 3 от 1926-1927г. Има статии по география, история, религия и ботаника, художествени четива – например разказът на Иван Кирилов – “Честно име”. На последната страница (32с.) е добавен списък с книги, препоръчани от редакторите на читателя.

В колекцията на Нико Просеничков има и две издания, които не са подписани от него (а той винаги подписва книгите си). Възможно е да са на училището, тъй като адресатът е “Русенска мъжка гимназия”. Едното е вестник “Женски глас”, а другото е “Библиотека за жената”. Още в заглавната страница се оповестява: „Дава на читателите си най-новите произведения в европейската литература, които засягат жената като майка и гражданка” и това обяснение насочва към неговия литературен характер.

Раздел “Здраве и хуманитарни грижи”

Тук са включени отделни книги, брошури и периодика. Безспорно проблематиката и тематиката на изданията в личната библиотека на Просеничков очертават неговите преди всичко професионални интереси. Личи си, че тези книги са на педагог със засилен интерес към философията и психологията. Книгите издават и общественика с неговата тревога и мисли за живота на съвременниците му и особено грижата за младото поколение. Налични са повече от двадесет книги и сборници, чиято проблематика изразява категоричното му негативно отношение към алкохола и тютюна като големи врагове на човека. Те са селектирани в раздел „Здраве и хуманитарни грижи”. Сред заглавията често се среща името на д-р. Харалампи Нейчев, с когото Просеничков вероятно е бил в близки отношения. Той е редактор на списание “Борба с алкохолизма” и автор на десетки статии, свързани с тази тема. В библиотеката на Просеничков името на д-р. Нейчев се среща за първи път в съдържанието на сборника “Лекции върху семейството” от 1924 г. и неговият текст “Семейството и алкохолът”. Но за жалост, самата лекция липсва, защото страниците са откъснати. Друг негов труд, в сътрудничество с датчаните Оскар Олсон и Л.Ларсен-Ледет, е книжката “Към нов свят”, приложение към списанието му “Борба с алкохолизма”. В нея са изложени целите, задачите, средствата и постиженията на Международния съюз за борба с алкохолизма (I.O.G.T.), основан в Ню Йорк през 1851г.

Интерес от този раздел предизвиква “Сборник по алкохолния въпрос” (1927г), който съдържа статии от български известни лекари и специалисти. Видно е, че вниманието на Просеничков е съсредоточено върху статиите на д-р. Л. Попов, д-р. Т.Петров, д-р. Л.Русев, Ил. Янулов и д-р. Н.Кръстников, защото той ги отбелязва нарочно с отметка. Тези статии обхващат въпросите за влиянието на алкохола както върху физическото, така и върху психическото здраве на човека: „... навикът да се помрачава съзнанието, да се забравят мъките и трудностите чрез пиянство, се дължи главно на мизерията; тя е резултат на материални и морални условия, които, именно, трябва да се атакуват, за да се достигне действителен резултат против алкохолизма”. (Ил. Янулов”Алкохолизмът и самоубийствата”, с. 198). Сред авторите на статиите за алкохолизма има много лекари, които коментират от медицинска гледна точка пораженията върху човешкото здраве. Констатациите са категорични: „...Преди всичко, нарушава се правилното действие на периферичните сетивни нерви - зрението, слухът, осезанието претърпяват промени. Затова опияненият вижда предметите неправилно, понякога двойно или в по-голямо количество, добива разни зрителни и слухови илюзии, псевдохалюцинации, а в някои случаи и истински халюцинации...”. (д-р М. Герасков, “Алкохолна душевна дезорганизация”, с. 208.)

Прокламация срещу тютюна и неговите вреди е книгата на Борис Илиев “Научно-възпитателните основания против тютюнопушенето в учащата се младеж”. В нея обосновано -ясно е обяснено влиянието на тютюна върху здравето на човека – вредата за неговите дробове, сърце, зъби, храносмилане и др. Има глава със заглавие “Пушачите са егоисти”, в която категорично се резюмира вредата за цялото общество: “Пушачите със своята несъобразителност стават нежелани, отегчителни за тези, пред които пушат...Пушачите с вонящата, смрадна, отегчителна, досадна и нетърпима миризма, отегчават събеседниците си, бащите причиняват неприятност и досада на собствените си деца и жени”. (стр.25)

Книгата в библиотеката на Просеничков “Обществени грижи за детето (в чужбина и у нас)” на д-р. Никола Г. Койчев (1936г) с предговор от проф.д-р. Ст. Ватев е показателна за желанието на учителя Просеничков да се информира, да следи процесите на възпитание и грижите за децата по света, за да бъде самият той в крак с проблемите на времето. Включени са статии за Франция, Русия, Германия, Белгия, Италия с някои препратки за България. В сравнителни таблици в проценти са отбелязани раждаемостта, смъртността и естественото нарастване на населението в европейските държави преди и след Първата световна война. Книгата е ценен източник и от днешна гледна точка за демографията през II и III десетилетие на XX в. Разгледани са проблемите на домовете за сираци, за самотни майки, родилните домове в отделни държави, като акцентът е върху организациите, подпомагащи деца със здравословни проблеми, например специални класове за деца, страдащи от сърдечни болести „...В тези класове най-голямо внимание се обръща на хигиенното обучение, за да се присадят в детето специални навици, които то ще запази през целия си живот. Медицинските прегледи и наблюдения над детето са постоянни и редовни.” (“Обществени грижи за детето във Франция”, стр.19)

Сред изданията са заглавия и на чуждестранен автор – на американката Хулда Йост с двете ѝ брошури – “Майко, твоето дете!” и “Сексуалните нужди на нашето време и техните искания” (1932), насочени към нравствените добродетели в духовния свят на подрастващите момчета и момичета. Текстовете в брошурите звучат съвремененно с проблематиката си – половия живот като тема “табу”, недостатъчната информация, предоставена от родителите към децата им и оттук резултатът е ниска полова култура, ниска нравственост, ранни проблеми при половото общуване.

Просеничков, както споменахме, добре познава трудовете на немската философска и педгогическа мисъл. Притежава ценните за онова време – “Лекции по експериментална педагогика” от немския педагог Ернст Мойман, чиято проблематика и днес е обект на научни изследвания, защото детската психология и прилаганите и препоръчани от Мойман педагогически средства и методи са актуални или поне дискутирани и днес. По същество това е експеримент. Той не се явява като теоретично търсене на допълнителни основи на педагогиката, а по-скоро като изпитване на най-целесъобразните методи и средства. В

голямата част от своята учителска дейност Просеничков има възможност да наблюдава и анализира поведението на своите ученици в различните етапи от тяхното развитие, а като директор има поглед върху методите и способите, прилагани от учителите по съответните дисциплини. Просеничков е отбелязал онези абзаци, които обръщат специално внимание на въпросите къде наблюдението не се свързва с възприятието и дали педагогическият експеримент не отправя някакви нови предизвикателства, свързани с детската психология.

ИЗВОДИ

В заключение могат да се направят следните изводи:

✓ Книгите от личната колекция на Нико Просеничков показват широкия кръгзор на един учител, за когото нравствеността на обществото е показател на неговото развитие и бъдеще. Те са индикатор за това за какво е мислил, за посоката на личните и професионалните му интереси, вълнения и търсения. Книгите подчертават интереса му към съдбата на бъдещите поколения и грижата за тях. Той се занимава с проучвания на ценностната система и възпитанието на детето.

✓ Отгук – и големият брой книги, свързани с детската психология и душа. Просеничков чете много за психологията на децата – с какво тя се различава от тази на възрастните, в кой момент е най-лабилна и кои са факторите, които имат най-силно влияние върху нея. Освен за психологията на подрастващите, Просеничков притежава и чете книги за физиологичното им здраве. В библиотеката му се намират книги, които са посветени на физиката на децата – как е устроена, как се променя и какво да очаква един възрастен, когато наблюдава децата. Включени са и проблемите, които могат да съпътстват всеки етап от развитието им и начините по които могат да бъдат преодоляни.

✓ Силен акцент от проблематиката, която го вълнува са проблемите, свързани с алкохола и борбата с него, тютюнопушенето, с ранния сексуален живот и с липсата на информация за него. Обявява се за техен противник, посочва последиците, търси ролята на семейството и училището. Освен че в личната му библиотека се намират такива книги, самият Нико Просеничков често издава статии, свързани с тези въпроси.

✓ В личната библиотечна колекция на Нико Просеничков често се срещат книги и статии, свързани с образованието в по-напредналите и модернизирани западни държави. Подчертан е неговият интерес към иновативните подходи и подобряването на методиката на учителя. И като учител, и като директор той се стреми да бъде в час с нововъведенията и практически да ги прилага в своята просветна практика. В изготвения от нас каталог се срещаме с имена на авторитетни за съвременното си личности – педагози, психолози, лекари. Личната колекция на Просеничков е картина на педагогическата литература, с възможностите за самообразование и усъвършенстване на учителите, добри образци на разнообразни образователни и възпитателни подходи, на споделен опит. По-голямата част от литературата в личната му библиотека е или на немски език, или е преводна, което е важен показател за това, че той следи промените и нововъведенията в останалите държави.

Проучването и коментарът на разделите “Периодика” и “Здраве и хуманитарни грижи” от личната библиотека на Нико Просеничков показват, че техният притежател е образец и авторитетен педагог- учител не само защото е добре образован и с опит, а и защото не спира да се интересува и чете за новостите в образованието, в педагогическата наука, в детската и педагогическата психология. Не спира да мисли и да се грижи за младото поколение, да проповядва принципите, които следва в своя живот – възпитание и образование в единство, нравственост и духовно усъвършенстване. Това са и неговите завети към младите, към семейството, към колегите и всички онези, които според него честно и отговорно служат на обществото с професията си.

REFERENCES

Anniversary book of the Rousse Boys' High School "Knyaz Boris", 1934, R., p. 50-51 (Оригинално заглавие: *Юбилейна книга на Русенската мъжка гимназия "Княз Борис"*, Русе, 1934, с.50-51)

Free education. Journal of Pedagogical Culture. Editor Dimitar Katsarov. (Book 7-8 of March-April 1930, pp. 280-281). (Book 1-2 from September-October 1929, p. 50.) (Оригинално заглавие: *Свободно възпитание. Списание за педагогическа култура Редактор Димитър Кацаров. (Кн. 7-8 от март-април 1930 г., 280-281с.). (Кн. 1-2 от септември – октомври 1929 г., с. 50.)*)

Academic Proceedings on Alcohol (Articles). Sofia, Student Temperance Society. 1927, p.247. (Ил. Yanulov "Alcoholism and suicides", p. 198). (Dr. M. Geraskov, "Alcoholic Mental Disorganization", p. 208). (Оригинално заглавие: *Академичен сборник по алкохолния въпрос (статии). София, Студентско въздържателно дружество. 1927, с.247. (Ил. Янулов „Алкохолизмът и самоубийствата”, стр. 198). (д-р М. Герасков, „Алкохолна душевна дезориентация”, с. 208))*)

The scientific and educational grounds against smoking among the studying youth. Boris Iliev. Publication of the student abstinence society "New Way". Kazanlak, 1926, p.32. (p.25). (Оригинално заглавие: *Научно-възпитателните основания против тютюнопушенето в учащата се младеж. Борис Илиев. Издание на ученическото въздържателно дружество „Нов път”. Казанлък, 1926, с.32. (с.25))*)

Public care for the child (abroad and in our country). Dr. Nikola G. Koychev. Foreword: Prof. Dr. Stefan Vatev. Stara Zagora, printing house "Light" 1936, p. 54. (Public care for the child in France, p.19). (Оригинално заглавие: *Обществени грижи за детето (в чужбина и у нас). Д-р Никола Г. Койчев. Предговор: проф. д-р Стефан Ватев. Стара Загора, печатница “Светлина” 1936, с. 54. (Обществени грижи за детето във Франция, стр.19))*)

FRI-2G.408-SSS-LLA-03

**CHARACTERISTIC FEATURES OF THE POETICS
OF THE “SHUMI MARITSA“ (“MARITZA RUSHES”) LYRIC CYCLE
BY YORDAN STUBEL IN THE CONTEXT OF POST-SEPTEMBER
UPRISING BULGARIAN LITERATURE³**

Anna Nikolova – Student

Vidin Branch

University of Ruse

E-mail: anita_025@abv.bg

Assoc. Prof. Mira Dushkova, PhD

Department Faculty of Natural Sciences and Education

University of Ruse

E-mail: mdushkova@uni-ruse.bg

***Summary:** The report focuses on the lyric cycle „Shumi Maritsa“ (“Maritza Rushes”) by Yordan Stubel, created in the 1920s. It presents the emergence and development of the sociocultural phenomenon known as “September literature”. The immediate impetus for the creation of the work was the outbreak and suppression of the September Uprising of 1923. “Maritza Rushes” reflects, through imagery and emotion, the socio-political upheavals in the country. The creative history of the work is traced, as well as its critical reception. The aesthetic dimensions of the poetics within the lyric cycle are analysed. The text is situated within a cultural-historical context, outlining projections for additional approaches to interpreting the work-beyond the boundaries of the September literary corpus.*

***Key words:** Yordan Stubel, lyrical cycle “Shumi Maritsa” (“Maritza Rushes”), “September Literature“, Bulgarian poetry.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Йордан Стубел (псевдоним на Йордан Иванов Бакалов) е български поет, роден на 19 февруари 1897 г. в София, починал на 30.12.1955 г. Сътрудничи на различни литературни издания и заедно с Георги Константинов и Никола Фурнаджиев редактира литературния седмичник „Съвременник“⁴ (30^{те} години). Днес той е известен най-вече с произведенията си за деца, съчетаващи ярка образност, хумор и ирония. Като че ли е забравен фактът, че през 20^{те} години на ХХ век той е един от талантливите и популярни лирически поети, наложил се с публикациите си в сп. „Златорог“ и чрез стихосбирките си „Съдба“ (1925) и „Сиротински песни“ (1934).

Една от причините за слабата му известност в наши дни е резонансът от присъдата, произнесена от Шести състав на Народния съд. През 1945 година тя засяга повече от 102 журналисти, публицисти, писатели, карикатуристи, коментатори по радиото, редактори и директори на вестници и други средства за масова информация, директори и сътрудници на пропагандни институции, ръководители и активисти на националистически организации заради „пропаганда в полза на фашистка Италия и хитлеристка Германия“. Наказанието – една

³ Докладът е представен на студентската научна сесия на 14.05.2025 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“ с оригинално заглавие на български език: ОСОБЕНОСТИ НА ПОЕТИКАТА НА ЛИРИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ „ШУМИ МАРИЦА“ ОТ ЙОРДАН СТУБЕЛ В КОНТЕКСТА НА СЕПТЕМВРИЙСКАТА ЛИТЕРАТУРА.

⁴ Съвременник (септ. 1930 – юни 1932, София) – седмичен вестник за литература, изкуство и културен живот. Уреждат: Георги Цанев и Георги Константинов с близкото участие на проф. Стефан Младенов. От бр. 14 на първата годишнина се включва и Йордан Стубел. Сътрудници: Асен Разцветников, А. Каралийчев, К. Петканов, Н. Мавродинов, Вл. Василев, Ел. Багряна, Сирак Скитник, Св. Минков и др.

година строг тъмничен затвор – е наложено поради работата на Йордан Стубел в Радио София⁵.

Съвременното литературознание реабилитира забравени/ забранени автори от периода на Народна република България като Владимир Василев, Константин Константинов, Чавдар Мутафов, Атанас Далчев, Светлозар Димитров (Змей Горянин), Матвей Вълев и др. Но все още не се отдава заслужено внимание на творчеството на Йордан Стубел в контекста на развитието на българската поезия между двете световни войни. Единствен опит в тази посока е монографичният очерк „Йордан Стубел“ на Ивайло Христов (2001)⁶.

В своя статия Ивайло Христов посочва, че Стубел е известен „с патетичния цикъл „Шуми Марица“, който се превръща в символ на българската скръб след разгрома на Септемврийското въстание от 1923 г. (Hristov, I., 1999: 172-187). В монографичното си изследване Христов допълва, че цикълът е „съдържащ пет условно свързани стихотворения“, че „е роден под знака на кървавата трагедия през 1923 г., на националната драма, превърнала се във вододелна граница на новата ни история. Творбите се нареждат сред първите прояви на септемврийска литература, обединяващи различни по стилистика, но единни в тематично отношение текстове (Hristov, I., 2001, 26). За съжаление, изследователят не представя аргументи в защита на тезата си, че творбата е причислена към т. нар. септемврийската литература. Констатацията му ни подтиква да насочим проучвателския си интерес към този лирически цикъл, като целта, която си поставяме, е да докажем или отхвърлим обвързаността му със „септемврийския“ корпус.

ИЗЛОЖЕНИЕ

„Септемврийската литература“ като социокултурен феномен

През различни десетилетия на проблема за генеалогията и развитието на септемврийската литература са посветени стотици страници от Георги Бакалов, Крум Кюлявков, Владимир Топенчаров, Тончо Жечев, Радосвет Коларов, Иван Станков, Бойко Пенчев и др. Социокултурният феномен е разглеждан от различни аспекти – събитийно, идеологически, поетически и естетически, литературноисторически, литературно-критически.

Септемврийската литература се формира в контекста на значими социални и политически събития в България от 20^{-те} години на ХХ век, когато обществото е разтърсено от последиците от войните, от острите политически борби и задълбочаващите се социални кризи. Едно от знаковите събития през периода е Септемврийското въстание от 1923 година, което се превръща в основен катализатор за появата на творби, отразяващи идеологическите противоречия, борбата за справедливост и стремежа към социална промяна. Литературата, създадена през този период, е наситена с драматизъм, ярки образи и силен патос, които изразяват обществените настроения и идеологическите конфликти на времето (Hadzhikosev, S., 1993: 12). Тя е силно повлияна от лявата идея, която призовава към социална равнопоставеност и борба срещу враждебната политика на държавата.

Септемврийското въстание, организирано от левите сили срещу правителството на Александър Цанков, е жестоко потушено, което води до трагични последици за участниците и техните семейства. Драматичното събитие провокира много български писатели и поети да създадат произведения, чрез които осъждат несправедливостите и изразяват съпричастност към страданията.

В литературата от този период се появяват множество произведения, представящи реалистично-обективно отношението към събитието или които чрез модерни експресивни похвати пресъздават напрежението и трагизма на събитията. Най-значимите представители на

⁵ Йордан Стубел е директор на Радио София за много кратък период: от март 1943 г. до август 1944 г. – Вж. статията Начело на радиото – директорите през годините. Лик, февр. 2025, с. 7.

⁶ Творчеството на Йордан Стубел в последните години е разглеждано и в контекста на особеностите на лирическите почерци на българския модернизъм. Виж например главата „Смъртта и времето (Лирически диалози от 20^{-те} години на ХХ век. Върху произведения на Никола Фурнаджиев, Асен Разцветников, Атанас Далчев, Димитър Пантелеев и др.)“ – Stoyanova, N., 2015: 69-105.

Септемврийската литература са Антон Страшимиров, Гео Милев, Никола Фурнаджиев, Ангел Каралийчев и Асен Разцветников. Септемврийската литература не е само художествен израз на историческите събития, но и форма на политическа ангажираност. Тя се отличава със силна социална чувствителност, прилагане на новаторски художествени похвати и стремеж да подбуди читателите си към промяна. Тази литература остава ярък пример за взаимодействие между изкуството и обществото в един от най-драматичните периоди от българската история.

Изследователят Бойко Пенчев, анализирал детайлно появата и развитието на социокултурния феномен, посочва, че „истинската кодификация на „септемврийската литература“ (формулировка, която бива въведена от Тончо Жечев в средата на 60-те години) започва след 9 септември и е част от гигантския проект за пренаписване на миналото – проект, в който биват впрегнати всички канали за разпространение на културен и символен капитал, напълно овладени от новата власт. Кодифицирането се осъществява по две основни линии – чрез обзорни критически материали и чрез издаването на антологии“ (Penchev, P, 2006: 15-16). Антологиите, посветени на историческото събитие, се появяват по-активно от 1948 година насетне (във връзка с 25-годишнината на въстанието), като ключов е сборникът „Септемврийска поезия“ от 1964 година, излязъл в популярната поредица „Библиотека за ученика“, съставен и предговорен от Тончо Жечев. Според Пенчев в тях не се формира „твърд“ устойчив списък от автори и произведения⁷, тясно обвързани със „септемврийската литература“ (по Penchev, P., 2006: 17). Литературоведът прави сравнителен анализ на 5 антологии, отпечатани в периода 1932 – 1966 и извежда 76 автори, чиито произведения са публикувани в тях. Интересно е да се отбележи, че в този подробен списък **не попада** интересуващата ни творба на Йордан Стубел.

Творческа история на лирическия цикъл „Шуми Марица“

Цикълът „Шуми Марица“ от Йордан Стубел поставя акцент върху националната идентичност, патриотизма и дълбоката връзка на българина с родината. Поетът създава ярки поетически образи и поражда силни емоционални внушения. Представя не само част от историческата съдба на България, но и разкрива личната си принадлежност към националния дух.

Ивайло Христов смята, че произведението първоначално е инспирирано от участието на Йордан Стубел в т.нар. „писателски взвод“, изпратен да разоръжава селяните след деветоюнския преврат от 1923 година (Hristov, I., 2001: 23-26)⁸. Според нас личният опит на поета се разширява емоционално след избухването и потушаването на Септемврийското въстание няколко месеца по-късно. Тези две събития най-вероятно представляват непосредственият подтик за създаване на цикъла „Шуми Марица“.

Той е публикуван за първи път в сп. „Златорог“, като въвеждащ текст на книжка 3-4 от 1924 г. (с. 129-131). Впоследствие е включен в стихосбирките „Съдба“ (с. 41-46) и „Сиротински песни“ (с. 25-32). Интерес представлява фактът, че първите Стубелови

⁷ Бойко Пенчев отбелязва, че има едно ядро от автори, които са включени във всички разглеждани антологии – Н. Фурнаджиев, А. Каралийчев, Г. Милев, А. Разцветников, Кр. Кюляков, Н. Ланков, Г. Караславов (Пенчев 2006: 17-18).

⁸ Хуриет (от ар.-тур.; остар.) – освобождение, свобода.

През 1923 година във в. „Развигор“ Тодор Боров публикува фейлетона „Хуриет“, в който описва анекдотичните си патила из Арабаконашкия проход. Редом с него в т. нар. „писателски взвод“ са Йордан Стубел, Дамян Калфов, Борис Първанов и Илия Урумов. На финала на текста Т. Боров изтъква успешната служба, през която са преминали: „Аз успях да стигна до Орхание [днес Ботевград – бел . наша], да участвам в няколко „сражения“ и да не гръмна ни един куршум“ (Вогов, Т., 1923: 2-4).

След година Георги Бакалов публикува в сп. „Нов път“ статията „Хуриетът“ на господин Тодор Боров“, в отговор на критиките на Т. Боров срещу поредицата „Беседи по изкуството“: „...ние казахме, трябваше повечко скромност да прояви тоя критик – в една още недостатъчно разработена от марксистко гледище област, каквато е научната естетика, – когато заема позата на дълбоучен марксист всичко седем месеца след като е описвал своя поход заедно със столичната шпицкоманда против орханийските селяни. Ние прибавихме, че не може от шпицкомандовския камион да се скокне направо върху марксистката катедра...“ (Bakalov, G., 1924: 376-378).

рецензенти – Милко Ралчев⁹ и Константин Гълъбов през 1925 година, и Стефан Гечев през 1934 година, **не разпознават** в „Шуми Марица“ отглас от септемврийската травма. Рецензията на известния критик Константин Гълъбов за „Съдба“ е по-скоро отрицателна и в нея изобщо не се обръща внимание на Стубеловия цикъл.

Обръщайки внимание на образа на родната земя, в рецензията си Милчо Ралчев казва: „... у Стубела тя е предмет на съзерцание, но не и на култ, а примирение пред нея като пред нещо огромно и тайнствено, като пред някакъв велик и неизбежен закон. Земята не е вече корава, черна и грапава материя или извор на живот и закрилица – тя е нещо повече: Съдба [...]“ – (Ralev, M., 1925).

Няколко години по-късно бъдещият поет Стефан Гечев рецензира втората стихосбирка на Йордан Стубел, като специално откроява анализираната от нас творба:

„Кръгът „Шуми Марица“ – се отделя рязко от останалите [стихотворения – бел. наша].

По всичко – най-вече по това, че Стубел издава тука друга страна на възможностите си.

Не патриот. Българин.

Българин в схващане, в образ, – в ритъм дори.

[...]

По дълбоката си тържественост, тънката, българска хубост и странна замисленост това стихотворение е едно от най-редките в нашата литература“ (Gechev, St., 1934).

За целите на настоящия анализ използваме най-ранната публикацията – от сп. „Златорог“. Лирическият цикъл „Шуми Марица“ е съставен от пет части, носещи отделни заглавия: „Ти“, „Битва“, „Ястреби“, „Безсмъртие“, „Бялата птица“¹⁰. Въпреки различната си ритмическа организация, всяка от петте части притежава еднаква строфичност – отделните поетически конструкции са изградени от три куплета с изключение на финалната, която е съставена от пет строфи. Цикълът черпи вдъхновение от фолклора, от историческите събития и от природните реалии, дълбоко вкоренени в българското съзнание. Основни теми са родолюбието и саможертвата, като се проблематизира и идеята за историческата памет. Цикълът включва мотивите за гибел, страдание и загуба, които отразяват социалната и политическата нестабилност на епохата. Болката от разрушените съдби и опустошените надежди е водеща тема в произведението. Стубел умело вплита тези мотиви в природни картини, които засилват емоционалното въздействие върху читателя.

Художествени аспекти на поетиката на „Шуми Марица“

Лирическият цикъл се отличава с наченки на сюжетност и затова бихме могли да кажем, че „Шуми Марица“ носи характеристиките на една микропоема. Поетическият сюжет разгръща различни аспекти от представата за героичния човешки живот: жертвеност – смърт – безсмъртие. Първата част „Ти“ е пряко обръщение към майката земя, наречена *бледа и изпита, пресвята и наша*. Представен е колективният образ на българските синове („безсмъртна върволица“), които „от векове“ се жертват за родината (*И ний вървим, вървим по черните завои, / за да израснем в Теб и да умреме твои*). Тук основният тон е елегичен. Представен е обобщеният образ на младите мъже, които се жертват за родината. Във втората част – „Битва“, зазвучава ритмиката и образността на българската народна песен. Използват се повторения (*зеленей гората – две употреби; зеленей на шир*), обикнати фолклорни образи (на юнака на коня; на яворите¹¹) и специфични словосъчетания („зеленей гората“, „клон до клон“, „пукна първа пушка“). Тук смъртта е представена чрез образа на могилата свята, а смъртният час е приближаващ. Стихотворението „Ястреби“ притежава сложна символика. В

⁹ Милко Ралчев (1905–1960) – български поет, белетрист, драматург, литературен критик и историк, есеист и преводач. Сътрудничи на сп. „Златорог“, „Българска мисъл“, „Листопад“, „Мисъл и воля“ и други. Автор на редица книги и преводи на литературни произведения.

⁷ В стихосбирките „Съдба“ и в „Сиротински песни“ Стубел се отказва от именуването на отделните части и ги отделя само с номерация. Между трите публикации има немалко различия, но те не са обект на изследване в настоящия доклад.

¹¹ Според Иваницка Георгиева яворът е чудно дърво. От него се правят овчарски кавали, сватбарски чаши, ведрото, с което булката носи вода (Georgieva, I., 1983: 38).

началото на творбата птиците са обрисувани чрез метонимията „волни ястреби крила“. Но на финала те се трансформират и се асоциират със самолети, носещи смърт: *и ще сияят ястреби над нас/ на гората кървавата шума*. Смъртта е очаквана и неизбежна (*колко непронизани чела/ чакат слънце в глухите окопи*), представена е колективната смърт на героите (*там, дълбоко в земните недра,/ сти сега другар върху другаря*). Четвъртата част е онасловена „Безсмъртие“¹². В нея като значещ символ се появява зърното (*узря в браздите земното зърно*). В библейски контекст зърното се обвързва с идеята за жертвата, разраснала се и в метафориката на септемврийската поезия (с различни конотации при Разцветников и Фурнаджиев). Представен е специфичният ритуал на (само)жертвата, видян като „една любов некръстена и свята“. Поетът изгражда собствена символна система: узрели зърна – кръв – вино. Кръвта и виното са взаимнозаменяеми символи, асоцииращи се с живота и с плодородието. Ярка е образността, чрез която се изразяват представите за жертва, революция и свобода – кървав празник и огнено вино. Обсебването на свободата е изобразено чрез отнемането на слънцето. Но хармонията ще възтържествува чрез благославянето на земята. Последната част е назована „Бялата птица“. Художествената ѝ образност я обвързва с приказните текстове – образите на бялата птица, на юнака, въоръжен с меч, на буйния кон, на златната гора; чрез усещането за тайнственост и мистичност. Но приказната тъкан отново се обвързва с историческата действителност, в която за пореден път се появява сянката на смъртта – черни кърпи, гроб. Идеята за свобода е изразена чрез образа на меча – той е средство за отвоюване на свободата и е обвързан с надеждата, че тя ще бъде постигната.

Два са основните художествени образа в лирическия цикъл: на огъня и на кръвта, като в отделните части те са представени по различен начин. Фигурата на огъня присъства и в петте части на творбата: *гори пламтяща чаша; огнения склон; На пожара първата искра/ отразена в погледа догаря; във пламналите орници вековни; огнени юзди*. Тя е съотнесена изцяло с човешкия свят: като предметност, като пространствено измерение, като резонанс в душата, като обусловеност с родната земя, като желание за промяна. Художественият образ не се съизмерва с идеите за стихийността и за бунта, а по-скоро символизира представата за огъня като за обновление и пречистване. Образът на кръвта се появява в три от петте части (липсва в „Битва“ и в „Бялата птица“). Ето конкретните цитати: *по нивите и днес/ димят реки от кърви; и ще сияят ястреби над нас/ на гората кървавата шума; и ето – в кървав празник на земята/ ний пием твойто огнено вино*. Внушенията са свързани с идеята за жертвата/ саможертвата, за колективната загуба и за покушенията върху родната земя. Особено въздействаща е метафората *кървав празник на земята*, която потвърждава идеята за ритуалната символика на жертвата и придава драматизъм на поетическия израз. Образите на огъня и на кръвта се преплитат в два от стиховете: *по нивите и днес/ димят реки от кърви и и ето – в кървав празник на земята/ ний пием твойто огнено вино*, което показва, че в поетическото съзнание на лирическия говорител огънят и кръвта са взаимосвързани. Създаденият двоен образ внушава, че след (само)жертвата ще настъпи пречистване. Сливането в едно на художествените образи на огъня и на кръвта сближава разглеждания цикъл с Фурнаджиевата поетика: *„огният трепери кървав над сърцата/ и гори отдолу пламнала пръстта“*, *„и гориме всички в огъня червен“* („Жътва“).

И все пак, какви допълнителни междутекстови връзки от септемврийската поезия са разпознаваеми и доколко можем да ги открием в анализирания лирически цикъл? Необходимо е да направим уговорката, че произведението на Йордан Стубел е публикувано в сп. „Златорог“ в кн. 3-4, най-вероятно през април 1924 година. В края на април излиза стихосбирката „Жертвени клади“ на Асен Разцветников, а в края на 1924 година е публикувана дебютната книга „Пролетен вятър“ на Никола Фурнаджиев. Поемата „Септември“ е с по-късна дата – 1925 година. Т.е. всички тези произведения отразяват „духа на времето“ и не бихме могли да изведем конкретни примери за директни творчески влияния и междутекстови диалози или връзки.

¹² Тази част липсва в двете стихосбирки на Стубел и е заменена с друго стихотворение („През тази нощ в земята се заклехме...“).

Аналогично и в другите творби на септемврийските поети, и в „Шуми Марица“ са пресъздадени чувството на тъга, покруса, скръб, изразени образно-емоционално чрез специфични словосъчетания: „подземен вик“, „днес димят реки от кърви“, „вашта обич огън ще запали“ и т. н. По подобие и на другите „септемврийци“ въстанието е само шрихирано. Разликата е, че Йордан Стубел използва специфична военна лексика, за да означи случилото се: копита, знамена, бият барабани, битва, пукна първа пушка, куршум, меч. Тази лексика съставлява част от реалистичния пласт на произведението. Тук можем да открием известна аналогия с Гео-Милевия „Септември“ (*картечници, куршуми – олово, топове* и пр.).

В интонационно отношение част от стихотворенията в цикъла са близки до „Жертвени клади“ на Асен Разцветников с усещането за покруса и с емоционалните тонове на елегичност, минорност и меланхолия. Близост може да се търси и в част от образността – в символиката на зърното, в посланието за безсмъртието на героите (заглавията „Безсмъртни“ при Ас. Разцветников и „Безсмъртие“ при Йордан Стубел), в използването на фолклорната стилизация („Ти наш роден Балкан, леле стар, начумерен хайдутин...“ при Разцветников и „Битва“ при Стубел), обръщенията и на двамата поети към земята/ родина, идеята за жертвеността и пр. Общи места се откриват и в изобразяването на някои художествени сцени. Отчетлива е например близостта в следните стихове:

Там далеч,
където
бавно здрач припада,
с гръм ще ги причака
сгушена засада.

(Из „Полски стрели“, Асен Разцветников)

и

Там далеч над огнения склон,
дето вихър яворите люшка,
зеленей гората клон до клон,
а над листи пукна първа пушка.

(Из „Битва“ на Йордан Стубел)

Претворяването на фолклора в лириката на Стубел го сродява в по-широк контекст и с текстовете на Ангел Каралийчев от 20^{-те} години. Анализирайки „Ръж“, Петя Абрашева пише: „Появата на приказното в сборника е свързана, от една страна, с характерното за модернизма връщане към примитива като естествена реакция, целяща да възстанови изгубената в следвоенната действителност връзка между природата и човека. От друга страна, тя е също и начин за компенсаторно набавяне на стабилни нравствени ориентири в един свят, който е загубил своята мяра за нравственост и е заличил границите между добро и зло“ (Abrasheva, P., 2023: 137). Тези констатации на изследователката бихме могли да отнесем и към „Битва“ от цикъла „Шуми Марица“. Лирическите герои се свързват с природата и с идеята за мирен труд, и с представата, че могат да дадат живота си като скъпа жертва.

Както вече посочихме, събитията от 1923 година не са пряко назовани. Според нас поетическият патос е обвързан не само с фактическите трагични събития от конкретната година, но и с историческите преломи от предходните десетилетия. Основания за това ни дават разнопосочните внушения на текста. Самото заглавие на цикъла насочва към героичните подвизи на българските бойци по времето на Сръбско-турската война и Руско-турската война, когато започва да се пее военният марш „Шуми Марица“. Както знаем, полковите оркестри свирят марша и по времето на военните действия от последващите войни – Балканската, Междусъюзническата, Първата и чак до Втората световна война. От 1885 година (Сръбско-българската война) до 1947 година „Шуми Марица“ е официален химн на България и чрез превръщането на военния марш в държавен химн той става един от символите на националното¹³. В този смисъл лирическият цикъл на Стубел пряко се асоциира с родното

¹³ Повече за историята на химна „Шуми Марица“, вж. Dushkova, M., 2008.

пространство, с гордостта от българския героизъм. От друга страна, отделни художествени детайли обвързваме и с други конкретни исторически податки. Образите на ястребите, асоцииращи се със самолети, ни насочват към първото използване на авиационната техника по времето на Балканската война. Стиховете *И ний вървим, вървим по черните завой/ за да израснем с Теб и да умрем твои* представляват скрит цитат и обръщат внимание на важно събитие в новата ни история. Става въпрос за битката при завоя на река Черна (в началото на Първата световна война), при която се дават огромни човешки жертви. Лирическите наративи на отделните части обаче може да асоциираме не само с войните от края на XIX и началото на XX век, но и с хайдутството (например частта „Битва“, където най-силно проличава фолклорната образност). По този начин, чрез смесването, преплитането на времената, лирическият цикъл разширява конкретно-историческата представа за събитийността и постига аисторичност и универсалност, тъй като се сливат в едно всички битки, водени за родната земя. Възвеличава се болката по дълговременната драматична съдба на родината.

Река Марица, освен че е географски обект и пространствен ориентир, се превръща и в метафора за непрекъснатия ход на времето, за устойчивостта и за силата на националната памет. Освен в заглавието, топонимът се появява и в първата част на цикъла, където старият български химн е перифразирани или по-скоро представлява „неточен“ цитат: *„Вървим от векове – безсмъртна върволица./ Минават знамена – шуми под нас Марица“*. С този речев жест Стубел се включва към други цитатни елементи, обвързани със септемврийската литература. Единият от тях е многократно цитирания стих от „Септември“ на Гео Милев: *„Шуми Марица... Окървавена...“*. Тук също имаме „неточен“ цитат, свободно боравене с текста от националния химн. Налице е и художественото изразно средство апосиопеза¹⁴, което допълнително усилва драматичните нотки на Гео-Милевата поема. От стихотворението *„В нивята“* на Никола Фурнаджиев си припомняме следните стихове: *„Сега звезди зелени капят/ Марица свети като смърт [...]“*, където името на реката е метонимия за назоваване на родното. Чрез цитирането на хидронима и използваното оригинално сравнение се постига внушението за покушение над родното. Да не забравяме и още един оригинален цитат на българския химн в поемата на *„Бомбардировка“* („Дзанг тумб туумб“, 1912) от Филипо Томазо Маринети: *„Tre battaglioni bulgari in marcia croooc-craaac [LENTO DUE TEMPI] Schumi Maritza o Karvavena croooc craaac“* (Три български батальона в маршова стъпка [БАВНО ДВУТАКТОВО] Шуми Марица о-кървавена крооок крааак). Тук за пореден път сме свидетели на „неверен“ цитат. Според Росица Митрева де Зулли наличието на част от текста на българския национален химн във футуристичната поема създава „допълнително вътрешно напрежение“ в произведението (Mitreva de Zulli, R., 2024: 142).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Йордан Стубел използва силно лиризиран език, за да предаде емоционалното напрежение и драматизма на времето. В цикъла *„Шуми Марица“* се усеща не само личната скръб на поета, но и колективната болка на народа. Поетът успява да надхвърли ограниченията на конкретния исторически момент и затова творбата е едновременно и лично, и универсално произведение.

Лирическият цикъл на Йордан Стубел съчетава историческата рефлексия с дълбокия емоционален заряд, чрез които се осъществява високата художествена стойност. Чрез използваната символика, лиричността, философската дълбочина и постигането на универсалност Стубел създава поетически паметник на българската национална болка, като същевременно подчертава устойчивостта и надеждата за бъдещето, без да постига епичния мащаб на Гео Милев. Това утвърждава творбата като едно от най-оригиналните произведения в контекста на Септемврийската литература, но и на българската литературна традиция. Лирическият цикъл изпълнява не само естетическа, но и възпитателна и идеологическа функция, вдъхновявайки читателите да запазят вярата си в бъдещето. Той е важен и заради

¹⁴ Апосиопеза (замълчаване, недомлъвка) – прекъсване на потока на речта под напора на силни чувства; лирическа пауза.

литературната си стойност, и поради способността си да свързва миналото с настоящето, предавайки уроци за силата на паметта, устойчивостта и надеждата.

След като се запознахме с творческата история на Стубеловата творба и анализирахме първите ѝ рецензии, потвърждаваме констатацията на Ивайло Христов, че цикълът „Шуми Марица“ е „символ на българската скръб след разгрома на Септемврийското въстание“ (Hristov, I., 2001: 23-26). Да, произведението получава творчески заряд от трагичните събития от 20^{-те} години, но нито съвременните критици на Стубел, нито създателите на голямата социокултурна метафора, наречена „септемврийска литература“, нито днешните литературоведи (с изключение на И. Христов) не го разпознават като част от септемврийската фаланга. Въпреки че Стубел не е сред водещите фигури на Септемврийската литература, неговият принос е значим. Той успява да улови и предаде емоционалния заряд на епохата, като съчетава личните си преживявания с колективната болка на нацията. Това прави цикъла „Шуми Марица“ важен елемент от литературното наследство, свързано със Септемврийското въстание (Hristov, I., 2001: 23-26).

За непълното разпознаване и недиректното обвързване на текста със септемврийската литература спомага именно художествената му специфика и нейната „отвореност“ към други епохи и творби. Лирическият цикъл „Шуми Марица“ на Йордан Стубел притежава богата текстологична обвързаност с различни гласове, цитатно многогласие, както би казал Никола Георгиев: българската фолклорна песен, националния химн „Шуми Марица“, поемата „Септември“ на Гео Милев, „носталгичната поетичност“ (по израза на Мая Горчева) на Никола Фурнаджиев, Асен Разцветников, Ангел Каралийчев. Обръщението „майчице, земя“ ни препраща към Елисавета Багряна („Потомка“), частта „Безсмъртие“ може да се причисли към онези специфични текстове на българските модернисти, които представляват специфично ритуално слово – Теодор Траянов, Людмил Стоянов, Иван Грозев, Димчо Дебелянов, Вен Тин, Емануил Попдимитров, Стоян Михайловски, Мара Белчева, Пенчо Славейков и др. (Azmanova-Rudarska, E., 2016: 11-25). С означенията си на пространствени маркери, представящи родината, и с използването на фолклорната образност, творбата би могла да се интерпретира и през призмата на родното изкуство, което е с особен статут през 20^{-те} години на ХХ век. Отделен прочит заслужава и профилът на модерниста Стубел, едно от водещите имена на сп. „Златорог“. Би могло да се разгледа в съпоставителен план как в текстовите пространства на „Шуми Марица“ и „Пролетен вятър“ художествено функционират природните стихии. Анализиранията творба притежава потенциала да бъде обвързана и с революционната лирика от първата четвърт на века, като се потърсят успоредности и с поезията на Христо Смирненски, и с не особено популярната революционна поема „Мауна Лоа“ на Ангел Каралийчев. И всички тези потенциални взаимовръзки с други текстове все повече отдалечават творбата на Стубел от първоначалния ѝ творчески (исторически) импулс. Допълнително времево оттласкване от септември 1923 година се получава и чрез препубликуването на цикъла във втората стихосбирка на Стубел през 1934 година.

Възможните интерпретативни полета за бъдещи анализи показват, че лирическият цикъл „Шуми Марица“ от Йордан Стубел е многопластово и модерно произведение, на което са присъщи множество свободни поетически валенции.

REFERENCES

At the helm (2025). At the helm of the radio – the directors through the years. *Lik*, feb. 2025, 6-19. (**Оригинално заглавие:** *Начело (2025). Начело на радиото – директорите през годините. Лик, февр. 2025, 6-19.*)

Abrasheva, P. (2023). Features of narrative poetics in the collection „Rye“ of Angel Karaliychev. Editor N. Dimitrov (2023). *Angel Karaliychev. 120th anniversary of the writer's birth. New research*. Veliko Tarnovo: Faber, 129-141. (**Оригинално заглавие:** *Абрашева, П., 2023. Особености на наративната поетика в сборника „Ръж“ на Ангел Каралийчев. – В: Ангел Каралийчев. 120 години от рождението на писателя. Нови изследвания. Съст. Н. Димитров. Велико Търново: Фабер, с. 129-141.*)

- Azmanova-Rudarska, E. (2016). The Ritual Word in the Lyric Poetry of the Bulgarian Modernists. *Library*, 3, 11-25. (**Оригинално заглавие:** *Азманова-Рударска, Е., 2016. Ритуалното слово в лириката на българските модернисти. – Библиотека, 3, 11-25.*)
- Bakalov, G., (1924) „The Hurriet“ of Mr. T. Borov. *Nov pat*, 12, 376-378. (**Оригинално заглавие:** *Бакалов, Г., „Хуриетът“ на господин Т. Боров. – Нов път, 12, 376-378.*)
- Borov, T., (1923). Hurriet. *Razvigor*, 123, 2-4 (**Оригинално заглавие:** *Боров, Т., Хуриет. – Развигор, 123, 2-4.*)
- Bulgarian periodical press 1844–1944. Annotated bibliographic index (1966). Т. 2. Sofia. (**Оригинално заглавие:** *Български периодичен печат 1844–1944 (1966). Анотиран библиографски указател. Т. 2. София.*)
- Gechev, St. (1934). Stubel, Y. – Orphan songs. *Mir*, 10044, 3. (**Оригинално заглавие:** *Гечев, Ст., 1934. Й. Стубел – Сиротински песни. Мир, 10044, 3.*)
- Georgieva, I. (1983). Bulgarian folk mythology. Sofia: Nauka i izkustvo. (**Оригинално заглавие:** *Георгиева, И., 1983. Българска народна митология. София: Наука и изкуство.*)
- Gulabov, K. (1925) Fate by Y. Stube. *Izток*, 7, 2. (**Оригинално заглавие:** *Гълъбов, К., 1925, „Съдба“ от Й. Стубел, Изток, 7, 2.*)
- Dushkova, M. (2008). Literary transformations of the anthem „The Maritsa Murmurs“. *LiterNet*, 1 (98), URL: <https://litenet.bg/publish/mdushkova/kritika/shumi.htm> (Accessed on 01.05.2025). (**Оригинално заглавие:** *Душкова, М., 2008. Литературни трансформации на химна „Шуми Марица“. LiterNet, 01.01.2008, 1 (98), URL: https://litenet.bg/publish/mdushkova/kritika/shumi.htm (Accessed on 01.05.2025).*)
- Hadzhikosev, S. (1993). The moral lesson of September literature (1924–1932). *Duma*, 206, 12. (**Оригинално заглавие:** *Хаджикосев, С., 1999. Нравственият урок на септемврийската литература (1924–1932). – Дума, 206, 12.*)
- Hristov, I. (1999). The Unknown Yordan Stubel. *Language and literature*, 2, 172-187. (**Оригинално заглавие:** *Христов, И., 1999. Неизвестният Йордан Стубел. Език и литература, 2, 172-187.*)
- Hristov, I. (2001). *Yordan Stubel*. Monographic essay. Sofia: University publishing house „St. Kliment Ohridski“. (**Оригинално заглавие:** *Христов, И., 2001. Йордан Стубел. Монографичен очерк. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски.*)
- Mitreva de Zulli, R. (2024). “Dzang tumb tuuum“ and the Bulgarian airplane: the true story. *Studia Litteraria Serdicensia*, 7, 129-146. (**Оригинално заглавие:** *Митрева де Зулли, Р., 2024. „Дзанг тумб тууум“ и българският аероплан: истинската история. Studia Litteraria Serdicensia, 7, 129-146.*)
- Penchev, B. (2006). *September‘ 23: Ideology of memory*. Sofia: Prosveta. (**Оригинално заглавие:** *Пенчев, Б., 2006. Септември‘ 23: Идеология на паметта. София: Просвета.*)
- Ralev, M. (1925). Fate (By Y. Stubel). *Zora*, 1888, 2. (**Оригинално заглавие:** *Ралев, М., 1925. Съдба От Й. Стубел. – Зора, 1888, 2*)
- Stoyanova, N., (2015). *The Rise of the sunflowers: Bulgarian literature of the 1920s and 1930s: experiments with time*. Sofia: University publishing house „St. Kliment Ohridski“. (**Оригинално заглавие:** *Стоянова, Н., 2015. Възходът на слънчогледите. Българската литература от 20^{те} и 30^{те} години на ХХ век: опити с времето. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.*)
- Stubel, Y., 1924. The Maritsa murmurs. *Zlatorog*, 3-4, 129-131. (**Оригинално заглавие:** *Стубел, Й., Шуми Марица. – Златорог, 3-4, 129-131*)
- Stubel, Y., 1925. Fate, Sofia: Zlatorog (**Оригинално заглавие:** *Стубел, Й., 1925. Съдба. София: Златорог*)
- Stubel, Y. (1934). Orphan songs. Sofia: A. D. Nemus. (**Оригинално заглавие:** *Стубел, Й., 1934. Сиротински песни. София, А. Д. Хемус.*)

FRI-2G.408-SSS-LLA-04

THE IMAGES OF PENCHO SLAVEYKOV, ELIN PELIN AND KONSTANTIN KONSTANTINOV IN THE PARODY RUBRIC “BULGARIAN ANTHOLOGY” IN “BARABAN” MAGAZINE ¹⁵

Vladimir Velikov – Student

Department of Technical and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: velikov0707@abv.bg

Chief Assist. Prof. Petya Abrasheva, PhD

Department of Technical and Natural Sciences,
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: pabrasheva@uni-ruse.bg

***Abstract:** The paper juxtaposes the way, in which Pencho Slaveykov, Elin Pelin and Konstantin Konstantinov are presented in the first Bulgarian poetical anthology (1910) and the way, in which they appear in the parodic rubric “Bulgarian anthology” in “Baraban” magazine (1911). The comparison between the exemplary and the ironical face of Bulgarian poetry in these editions makes evident the collision between the elitist and the popular views on literature, between the recognition and the denial of the prominent literary figures of the time. Furthermore, parody in “Baraban” magazine could be seen not only as a source of entertainment but as a form of cultural reaction as well – a reaction, which shows the dynamics in our cultural life and the emantipation of Bulgarian literature at the beginning of the XXth century.*

***Key words:** Pencho Slaveykov, Elin Pelin, Konstantin Konstantinov, “Bulgarian Anthology” (1910), “Baraban” magazine, parody*

ВЪВЕДЕНИЕ

През 1910 г. на литературната ни сцена се появява първата антология на българската поезия, която бързо събужда интереса на четящата публика, но и предизвиква противоречиви реакции сред културните среди. Това значимо литературно събитие е пряко свързано с имената на двама поети модернисти – Димитър Подвързачов и Димчо Дебелянов, които са „виновниците“ за издаването на антологията. Задачата, която си поставят в книгата издателят Георги Бакалов и двамата съставители, е да подберат най-стойностното от поезията ни в периода от Освобождението до 1910 г. За целта те се спират на трийсет и осем автори, като всеки от включените поети е представен с портрет, кратка биография и знакови за неговото творчество произведения. Несъмнено книгата има огромна културно-историческа стойност – тя представлява първия сериозен опит за създаването на поетически канон в българската литература.

По времето, когато се появява антологията, в столицата ни излиза седмичното хумористично списание „Барабан“. То се ползва с голяма популярност и допринася за развитието на сатирико-хумористичните жанрове у нас (пародия, карикатура, политическа сатира, злободневка и др.). През 1911 г. „барабанистите“ решават да направят свой „прочит“ на текстовете на голяма част от авторите, представени в антологията на Подвързачов и Дебелянов. Така в края на януари в списанието се появява рубриката „Българска антология“, която продължава да излиза до лятото на същата година. Формално тя следва модела, утвърден в антологията – всеки един от поетите е представен с портрет, кратка биографична справка и лирическа творба/творби, само че тук всички тези елементи имат пародийен характер и са

¹⁵ Докладът е представен на студентската научна сесия на 14 май 2025 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“ с оригинално заглавие на български език: ОБРАЗИТЕ НА ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ, ЕЛИН ПЕЛИН И КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ В ПАРОДИЙНАТА РУБРИКА „БЪЛГАРСКА АНТОЛОГИЯ“ НА СПИСАНИЕ „БАРАБАН“.

написани с цел да осмееят авторите и да пренапишат в подчертано хумористичен план някои от техните образцови произведения.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Настоящият текст има за цел да съпостави „Българска антология“ и нейния литературен „двойник“ в сп. „Барабан“ през образите на трима от присъстващите и в двете издания автори – Пенчо Славейков, Елин Пелин и Константин Константинов. Всеки един от тези творци е представител на различен етап от развитието на новата българска поезия и с участието си в антологиите разкрива както тематичното, така и стилистичното многообразие на родната ни лирика след Освобождението.

Образът на Пенчо Славейков в сп. „Барабан“

Пенчо Славейков, познат днес в българската литературна история с прозвището „жреца воин“, е изключителен феномен в полето на родната ни поезия. Както биографията, така и творчеството му могат да бъдат успешно вписани в един типично легендарен модел. Фигурата на жреца е онзи базисен, архетипален образ, който очертава мястото на твореца в културното самосъзнание на народа.

Литературното дело на Славейков се характеризира с жанрово и тематично многообразие. И в лирическата миниатюра, и в епическата поема авторът търси отговор на вечните въпроси, които не дават спокойствие на човешката душа. Поставил си за задача да осмисли по нов начин отношенията на художника със съвремението и с вечността, Славейков използва поетическия език на индивидуализма, за да го наложи в българската литература и да утвърди пътя на нейната европеизация и модернизация.

Важна част от биографията на Пенчо Славейков е сърдечната и интелектуалната му връзка с поетесата Мара Белчева, която от 1903 г. до края на живота му е негова вярна спътница. Макар и неголямо по обем, нейното творчество заема значимо място в българската женска поезия. Връзката между двамата е подчертана дори в самото композиционно изграждане на коментирани тук издания – в антологията си Дебелянов и Подвързачов поставят Пенчо Славейков и Мара Белчева непосредствено един след друг, а в рубриката си „барабанистите“ обединяват художествените им образи в обща пародия.

В „Българска антология“ от 1910 година. Славейков е поставен на четвърто място след Иван Вазов, Стоян Михайловски и Константин Величков като първия представител на т. нар. „млади“ поети. Под снимката и името на автора откриваме следните сведения: „Роден в Трявна – 1866. Печата за пръв път – 1882; „Епически песни“ – 1896; „Блянове“ – 1898; „Епически песни“ – 1907; „Сън за щастие“ – 1908; „На острова на блажените“ – 1910“. Творбите, които са включени в Антологията, са стихотворенията: „Псалом на поета“, „Чумави“, „Приказка“, лирическият цикъл „Цветя“; поемата „На Балкана“ и тридесет и четири лирически миниатюри от сборника „Сън за щастие“. Мара Белчева от своя страна е представена в изданието с шестнадесет свои стихотворения и биографична справка, в която се съобщава само: „Родена в Севлиево – 1868. Печата за пръв път 1910“.

Тук е мястото да се подчертае, че рубриката „Българска антология“ в сп. „Барабан“ е знаменателна със своите пародийни рисунки на представените автори. В брой 108 от 27 февруари 1911 г. се намира „двойната“ карикатура на Пенчо Славейков и Мара Белчева. Тя е не просто портрет, а цяла рисунка, на която поетът и поетесата са изобразени, носещи се върху гърба на митичния кон Пегас, а надписът под рисунката гласи следното: „Поетът Иво Доля и поетесата Силва Мара в „voyage de pose“¹⁶ за острова на фасулковците“. Пародийната препратка към литературната мистификация на Славейков „На острова на блажените“ е очевидна, но в същото време лексемата „фасулковци“ кореспондира със знаменития предговор на второто издание на „Стихотворения“ на Яворов от 1904 г., където самият Славейков определя българския читател като „фасулковец“ и човек с ниски духовни потребности. Всички

¹⁶ В превод от френски език – меден месец.

тези детайли показват ясно обекта на Георги-Машевата¹⁷ ирония – елитаризма на поета индивидуалист, за който неведнъж е бил упрекван.

В литературната си част пародията става още по-безпардонна. Иронизирана е миниатюрата „Самотен гроб в самотен кът“ – една от знаковите творби в лирическия сборник „Сън за щастие“, в която са засегнати ключовите в Пенчо-Славейковата естетика философски теми за самотата и смъртта. В стихотворението на Максим Гладний – Чудомир¹⁸ тези понятия са иронично снизени, те се тривиализирани посредством мотива за „увисване“-то на разочарования от житейските несгоди човек:

„И знам на тоз самотен дъб
Съдбата му орисна;
Аз нявга там потънал в скръб
На него ще увисна!“

Във втората лирическа миниатюра, която е насочена вече към творчеството на Мара Белчева, на присмех е подложен физическият недъг на Славейков:

„Аз чакам го, душа ми в радост плува,
Аз чакам го самотна гълъбица.
Побъркан ход се по-наблизо чува.
Побъркан ход – позната патерица.“

Макар да се свързва пряко със затрудненото ходене на поета вследствие на прекараната в детството болест, патерицата в стихотворението може да бъде възприета и като намек за съществуващите в литературните среди обвинения в подражателство и в протежиране на младата поетеса от страна на утвърдения вече творец.

Стихотворението „АЗ и ТЯ“, с което приключва пародийното представяне на Славейков и Белчева, насочва вниманието към друга често коментирана тема, свързана с известната литературна двойка – проблематичността на отношенията им, които често са обсъждани в обществото. Общият им път е изобразен като основан изцяло на поетическите им интереси и на страстта. Още заглавието на пародията насочва към идеята за липса на истинска заедност на героите, делението на *АЗ* и *ТЯ* дискретно заявява, че няма „ние“, че липсва здрава връзка между тях. Това от своя страна е свързано с една от причините за критиките към съвместното им съжителство – двамата така и не встъпват в брак и отношенията им остават неузаконени до края.

В обобщение можем да кажем, че сатирата на известната литературна двойка в сп. „Барабан“ принизява високия ерудиран стил на Славейков и представя естетическата чувствителност на Белчева като форма на зависимост и подражание.

Образът на Елин Пелин в сп. „Барабан“

Следващият автор, към когото ще насочим вниманието си, е Димитър Иванов Стоянов – известен с псевдонима си Елин Пелин. Майсторът на късия разказ, белетристът, „битописецът“ е определян в литературната ни история не просто като разказвач, а като „певец и художник на българското село“. И това съвсем не е случайно. В началото на ХХ век, вследствие на политическите и икономическите промени в България, положението на народа

¹⁷ Повечето от карикатурите в рубриката „Българска антология“ на сп. „Барабан“ са дело на Димитър Чорбаджийски – Чудомир, но малка част, сред които и тази карикатура, са на други автори. В случая карикатурата на Пенчо Славейков и Мара Белчева е подписана с псевдонима Чарни, зад който стои художникът Георги Машев.

¹⁸ В стихотворната пародия на Пенчо Славейков и Мара Белчева са включени общо три творби, като две от тях – обединени от общото заглавие „Вървиме ний“, са на Максим Гладни, псевдоним, с който Чудомир подписва литературните си пародии в „Българска антология“, а третото стихотворение – „АЗ и ТЯ“ принадлежи на Ваню Телеграфчията, литературен псевдоним на поета Иван Арнаудов.

и по-специално на селяните, е особено тежко. Много писатели от онова време (като Тодор Влайков, Михалаки Георгиев, Цанко Церковски и др.) се интересуват от съдбата на българския селянин. Но Елин Пелин познава тази съдба съвсем отблизо – той е израснал на село, бил е пряк свидетел на мъките на обикновените хора и затова в неговото творчество животът на селяните е изобразен особено въздействащо и правдиво.

В младежките си години авторът се увлича по поезията и дори за пръв път се подписва с литературния си псевдоним именно под стихотворението „Тихи тъги“, което е публикувано в сп. „Български преглед“ (1897). Литературната критика обаче не е особено впечатлена от лириката на Елин Пелин и в историята на българската литература името му днес се свързва предимно с късите му разкази, които се превръщат в едни от най-ценните образци в този жанр.

В биографичната справка под снимката на автора в „Българска антология“ на Дебелянов и Подвързачов е записано: „Роден в с. Байлово (Софийско) – 1878; „Пепел от цигарата ми“ – 1906; „От прозореца“ – 1907“. Авторите не споменават издадените му сборници с разкази и решават да включат стихотворенията „На чай“, „Нощ“, „Лунна нощ“, „Приказка“ и „Юг“, вероятно считайки ги за най-знаковите лирически текстове на писателя реалист.

В рубриката „Българска антология“ на сп. „Барабан“ Елин Пелин се появява в брой 110 от 13 март 1911 г., като основна в посветената му пародия е темата за обикновения селския човек, дошъл да търси препитание в големия град. Това личи още в карикатурата, която изобразява писателя в цял ръст, откроявайки нелепото съчетание на селската и градска визия в облеклото му – Елин Пелин е нарисуван, обут в цървули и потури, но с бомбе. В биографичната справка под рисунката пише следното: „Това му е прякор. А името му е Жульо Гърчин. Родил се у „се. Ръгниколец“ баш през горешляците. Кога е бил малечок он ручал качамак. А кога пораснал малкочка он пошел у школье. Акъло му бил остър като брич и изучил убаво сите букваре. Баба му рекла, оти че стане поп. А он не сакал да стане ни поп, ни джандарин, ни писар, ни кмет [...] токо ойдел у градо, купил си цилиндра и станал списовател. [...] Министеро му дал служба саде да си клати нозете и да варди букварете. [...] Сега он заборава качамако и руча у казиното: кърка блажни манджи и пие вино шантанско...“

Тези думи изграждат един доста оскърбителен образ на детството и на по-нататъшния жизнен път на Елин Пелин. Разговорната, диалектна реч е използвана с цел осмиване на произхода на писателя – селянина от Байлово, подирил лесна служба в града, вместо да се труди на полето. С това е въведена темата за мързела и лесния живот, която е продължена и в пародираното Елин-Пелиново стихотворение. То съдържа четири катрена, като още първата строфа изгражда междутекстов диалог с първия куплет на стихотворението „Нощ“, включено в „Българска антология“:

Из „Нощ“ („Българска антология“)

„Темно, брате, темно, ете.
Като в катраница,
Нито месечинка свети,
Ни ясна звездица!“

Из пародията в сп. „Барабан“

„Арно, брате, арно, ете,
Баш като у райьо,
Дома елетрика свети,
Возим се с трамвайьо.“

Ясно личи, че авторът на пародията решава да използва контраста между „мрака“ и „светлината“, за да противопостави тежкия селски бит на спокойния, уреден живот в града. По-нататък – в третата строфа, Елин Пелин е представен като безделник, който се интересува единствено от материалните облаги:

„Спием, дремем целио месец
Носо си човъркам, –
Земем платата и хайде
Отново захъркам.“

Във финала на пародийното стихотворение е поставена и точна диагноза на майстора на късия разказ, чиято болест се оказва мързелът:

„Ех да има кой да цяри
От мързел болнави; –
Пръв че идем да застанем
Лек да ми направи!“

Налице е внушението, че лирическият субект осъзнава „болестта“ си и макар привидно да желае изцеление от нея, вътрешно в себе си е наясно, че за мързела „цяр“ няма. Пародийният ефект в стихотворението е засилен чрез употребата на диалектна реч, която съответства на грубите, материалистски нагласи на героя. Така цялостното представяне на Елин Пелин в „Барабан“ подчертава пропастта между обществените очаквания и действителния, „градски“ живот на писателя.

Образът на Константин Константинов в сп. „Барабан“

Последният автор, на когото ще се спрем в настоящото изложение, е Константин Константинов (Душечка) – известен в българската литература предимно със своите разкази, писани между двете световни войни, и с романа си „Кръв“ от 1933 г. Още от 1907 г. обаче Константинов пише поезия, която публикува в различни периодични списания („Българан“, „Съвременна мисъл“, „Златорог“ и др.). Дебелянов и Подвързачов явно са отчели за значимо присъствието му в литературния живот и са го включили в антологията си, въпреки че по онова време писателят е само на 20 години и това го прави най-младият поет в книгата. Константин Константинов е поставен на последно място в „Българска антология“ след самия Димчо Дебелянов. Под снимката и името на автора пише следното: „Роден – 1890. Сливен. Печатал за пръв път – 1908“. Стихотворенията, с които е включен в сборника, са осем на брой – „Еднодневка“, „Шут“, „Цариградски акварели“, „Майка“, „Утро“, „Тишина“, „Градът“ и „Към братята“.

Пародията на Душечка в сп. „Барабан“ излиза в брой 125 от 26 юни 1911 г. Карикатурата, поместена под името и псевдонима на поета, представлява портрет, на който обаче устата не е нарисувана. Подобно художествено решение може да се тълкува по различни начини. От една страна, липсата на съществен елемент от лицето може да символизира загуба или объркване на идентичността. От друга страна, без лицеви черти (в случая конкретно уста), портретът изразява потиснатост, липса на глас, невъзможност да се изразят емоции. В изкуството чрез подобен подход може да се внушава обезличаването на индивида или усещането за незавършеност, недоизказаност, несигурност в посланието. Важен елемент от карикатурното представяне на Душечка е и характерната за него елегантна шапка, отличителен белег на неговата принадлежност към високата европейска култура.

Описанието под карикатурата на поета иронизира крехката му възраст, която безспорно е смущавала литературните среди при появата му в „Българска антология“. В биографичната справка за Константинов четем следното: „Той е млад, защото **„на два̀сет е години“**“. А като е само **на два̀сет години** разбира се, че ще бъде млад“. Следва уточнението, че в „Българска антология“ Душечка е поставен на последно място, тъй като е „най-малолетния български поет (понеже е млад, **на два̀сет е години**)“. И накрая следват реторични възклицания и въпроси, отправени пряко към читателя: „Погледнете го, господа! Не е ли той млад? Не е ли **на два̀сет години**?“. Ако тези изрази кореспондират с посланието на портрета, може да направим извода, че липсата на уста в карикатурата е пряко свързана с факта, че Константинов е покровителстван от самото начало на творческите си изяви от други поети, че му липсва собствен глас, което отново навежда на идеята за неговата поетическа незрялост.

Под удара на пародията в рубриката „Българска антология“ попада стихотворението „Цариградски акварели“, което има подчертано ориенталска естетика. И оригиналът, и пародийното стихотворение на С. Прокудин (Стоян Шакле) съдържат 20 стиха, които обаче

нямат почти никакви общи черти, освен източния колорит и образа на джамията от началото на творбата:

Из „Цариградски акварели“

„Джамия полусрутена... В безлюдний двор,
на сянка/ Слепец – арапин проси
милостиня,“

Из пародията в сп. „Барабан“

„Джамия полусрутена...насреща от чардака
Един дервиш ме гледа и въздиша –“

Както се вижда от приведените цитати, образът на „двора“ е заменен от „чардака“, а „слепецът“ е трансформиран в „дервиш“, което всъщност е замяна на българските думи с турцизми, за да се подсили и ориенталският привкус, и иронията. Акварелната техника, към която насочва заглавието на оригинала, според Мира Душкова създава усещане за „незавършеност, нефокусираност и от тук – за загадъчност на изображението“ (Душкова 2016: 50). Всичко това контрастира с художественото послание на пародията, в която младостта на героя е противопоставена на порочността и грубостта на заобикалящия свят. Последните два стиха се връщат отново на Душечка и очарованието на „крехките“ му двамайсет години: „Любувай се на туй очароване,/ Което е на двадесет години“. Това е и поантата на творбата, която затваря пародийния кръг, свързан с възрастта на Константинов.

Ясно личи как той е иронично представен като литературен младеж, чието присъствие в Антологията е по-скоро куриозно, отколкото заслужено. Чрез липсващата уста в карикатурата и преувеличеното акцентирание върху младостта му пародията внушава усещане за незрялост и творческа неумелост на поета.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложената съпоставка между образите на Пенчо Славейков, Елин Пелин и Константин Константинов разкрива как първата представителна извадка на най-значимите поети в новата българска литература, предложена в „Българска антология“ от 1910 г., бива подложена на критика и иронична деконструкция в сп. „Барабан“. С това става явен един важен аспект от културния диалог в началото на ХХ век – сблъсъкът между високата и популярната литература, между възвеличаването и иронизирането на литературните фигури.

Ярко личи стремежът на „барабанистите“ да принизят авторите – елитарният индивидуализъм на Славейков е осмян чрез иронизиране на личния му живот; битовият реализъм и селячеството на Елин Пелин са подиграни посредством стереотипа на мързеливия градски човек; младостта и неопитността на Константин Константинов са използвани, за да се постави под въпрос литературната му убедителност.

Изводът, който може да се направи, е, че „Барабан“ функционира като коректив и опозиция на официалния литературен вкус, като използва средствата на карикатурата, сатирата и иронията не само за развлечение, но и за критическо осмисляне на родната ни литература. В този контекст пародията се явява не просто присмех, а културна реакция, бележеща както естетическия разлом, така и социалната динамика в културния ни живот – сблъсък между възвишеното и народното, между признатото и подиграното, между центъра и периферията. И преди всичко – появата на авторефлексивни и автоиронични нагласи в българската литература от началото на ХХ век може да се разглежда като белег за нейната естетическа зрелост, за културното ѝ израстване, заявяващо правото ѝ на принадлежност към модерната европейска литература.

REFERENCES

- Aretov, N., Benbasat A., 2024. The Diverse Chudomir in his Time. Sofia: “Queen Mab”.
(Оригинално заглавие: Аретов, Н., Бенбасат, А., 2024. Многообразният Чудомир в неговото време. София: изд. „Кралица Маб.)
- Bogdanov, I., 1978. Dictionary of Bulgarian Pseudonyms. Sofia: Science and Art.
(Оригинално заглавие: Богданов, И., 1978. Речник на българските псевдоними. София: изд. „Наука и изкуство“.)
- Dushkova, M., 2016. The Lyrical Works of Konstantin Konstantinov in the “Osa” Magazine. Proceedings of University of Ruse – 2016, vol. 55, book 6.3, pp. 49-53. Ruse: Publishing house “University of Ruse “Angel Kanchev” **(Оригинално заглавие: Душкова, М., 2016. Лирическите творби на Константин Константинов в списание „Оса“.** Научни трудове на Русенския университет – 2016, том 55, серия 6.3, с. 49-53. Русе: Издателство на Русенски университет „Ангел Кънчев“.)
- Kirova, M., 2018. Bulgarian Literature from the Liberation to the First World War. Sofia: Kolibri, vol. 2 **(Оригинално заглавие: Кирова, М., 2018. Българска литература от Освобождението до Първата световна война. София: изд. „Колibri“, том 2.)**
- Podvarzachov, D., Debelyanov, D., 2023. Bulgarian Anthology (phototype edition). Varna: “M.S. Ltd.”. **(Оригинално заглавие: Подвързачов, Д., Дебелянов, Д., 2023. Българска антология (фототипно издание). Варна: изд. „М.С. ООД“.)**
- Rumenov, B., 1911. “Baraban” magazine. 108 (3), 4; 110 (3), 4; 125 (3), 4. <https://digilib.nationallibrary.bg/prd/public/image> (Accessed on 25.05.2025) **(Оригинално заглавие: Руменов, Б., 1911. Сп. „Барабан“, бр. 108 (3), 4; 110 (3), 4; 125 (3), 4. <https://digilib.nationallibrary.bg/prd/public/image> (Последно посетен на 25.05.2025)**

FRI-2G.408-SSS-LLA-05

THE DUTIES OF THE TEACHER IN THE LATE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES (BASED ON THE EXAMPLE OF THE VILLAGE OF SHISHENTSI, VIDIN REGION)¹⁹

Petar Ivanov – Student

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
University of Ruse “Angel Kanchev”
E-mail: peter_202@abv.bg

Pr. Assist. Prof. Veselka Radeva, PhD

Department of Bulgarian Language, Literature, History and Art
Faculty of Natural Sciences and Education
University of Ruse "Angel Kanchev"
E-mail: vradeva@uni-ruse.bg

***Abstract:** At the end of the 19th and beginning of the 20th century, Bulgarian teachers had many duties /responsibilities/ that were outside their direct teaching work. They were assigned to them by the legislator and society and in most cases were performed without pay. Teachers were required to attend agricultural courses, participate in national censuses of the population, buildings and livestock, collect various information, folklore materials, etc.*

***Key words:** teacher, school, positions, duties, Shishenci, Vidin region.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Целта на настоящия доклад е да разгледа и анализира задълженията на българския учител в основното училище в периода края на XIX – началото на XX в., които са извън неговата пряка учебно-възпитателна работа. Под термина длъжност в случая се разбира не съвременното значение, в смисъл на заемано определено работно място, а ангажиментите, възложени на учителя от законодателя и обществото. Те произтичат главно от характерното схващане през епохата за учителите като едни от най-важните и авторитетни фигури, с основна роля за формирането на учениците като добри граждани, а също и със значителен принос за стопанския и културен напредък на държавата.

Изследването стъпва на богатия архивен фонд, останал от отдавна закритото основно училище в с. Шишенци, Видинско, а също и върху съответната специализирана нормативна база. То е само една малка част от по-широката тема за ролята на учителя в цялостния процес на образованието и възпитанието през посочения период. Запазените непубликувани документи дават възможност в немалка степен да се проследи както учебния процес в училището, така и многобройните отговорности на учителите извън него.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Някои от тези ангажименти са наследени от Възраждането. Тогава всеки учител бил задължен да пее в местната църква. Участието в ритуалите се смята за естествено и за учителите и за учениците. В някои случаи учителите не гледат достатъчно съвестно на тази задача, за което са критикувани от свещениците и родителите на децата. Отправени забележки са документирани поради липсата на подготовка и недоброто владение на целия църковен ред.²⁰ След Освобождението това задължение остава до приемането на Закона за народното

¹⁹Докладът е представен на студентската научна сесия на 14 май 2025 г. в секция „Лингвистика, литература и изкуствознание“ с оригинално заглавие на български език: ДЛЪЖНОСТИТЕ НА УЧИТЕЛЯ В КРАЯ НА XIX - НАЧАЛОТО НА XX В. (ПО ПРИМЕРА НА С. ШИШЕНЦИ, ВИДИНСКО).

²⁰Музиката през Възраждането. Сборник документи от фондовете на Държавен архив – Русе. Русе, 2022, стр. 14-27.

просвещение от 1891 г. Въпреки това, много от учителите продължават да го спазват. Поради тогавашното положение и влияние на църквата в обществото, е немислимо децата и техните учители да останат извън християнското богослужение.

Добър пример в това отношение е посещение в с. Шишенци на 13 юни 1898 г. на кулският училищен инспектор Т. Стоилков, който обявява, че учителят Георги Ненчов е уволнен и му се забранява да учителства във всички училища в княжеството, защото: "1. Публично богохулства и злослови обредите на православната църква и светия канон, 2. Не учи децата по Закон Божи, 3. Не се кръсти, не ходи на черква и не иска и учениците си да води на черква, 4. Показва непристойно и развращаващо поведение." ²¹

В свое Окръжно от 23 март 1899 г. министърът на народното просвещение Тодор Иванчов обстойно излага своите и на министерството виждания за отношението на учителите към религията. Той се изказва доста остро спрямо онези, главно млади учители, които си позволяват да се присмиват на религиозните вярвания на народа и да заявяват, че няма Бог и вярата е заблуждение. На тях им се напомня, че „Всеки учител е длъжен да наставлява учениците именно в праотеческата вяра на техните родители, съгласно с нашия основен закон – Конституцията и съгласно с официалната и задължителна за всеки учител програма.“ ²²

През следващата 1900 г. е публикуван текст на клетвата, която трябва да положи преди встъпването в длъжност всеки учител: "Кълна се в име едно на Бога, да пазя и браня Конституцията и при извършването на длъжността си, да имам едничко пред очи общото благо на Народа и на Княза, колкото ми стига разумът и съвестта. Бог да ми е на помощ, амин!" ²³ Тя добре илюстрира пътят, който да следват учителите, според министерството.

През целия разглеждан период учителите са ангажирани с обществена дейност от различен характер. Разпорежданията идват както от министерството, така и от окръжните училищни инспектори. Размислите и наставленията, които съдържат изпращаните от инспекторите до местните училища окръжни, указания, заповеди и други, по същество административни документи, често са с философски и нравоучителен характер. В края на 80-те и през 90-те години на XIX в. длъжността на окръжен училищен инспектор във Видин се заема последователно от Г. Драгойков, М. Шаранков и Т. Стоилков, а в началото на XX в. от Т. Бенев, Хр. Цачев и Д. Цухлев. Споделените от тях възгледи за държавата, патриотизма, вярата, ценностната система на българина, илюстрират посоката в мисленето на тогавашната образователна администрация. ²⁴

Земеделският поминък на селското население определя целите на образователното министерство, насочени към разпространението на агрономически знания и литература в училищата, което да спомогне за издигането на селското стопанство на по-високо ниво и поставянето му на научни основи. Затова учителят е призван да популяризира новите земеделски инструменти и машини, особено плуга, триора и браната. Разбирането, че учителите имат непосредствена връзка с населението и се ползват с неговото доверие, е причината те да бъдат използвани за пропагандиране ползата от техническите новости. За да са добре подготвени, учителите са поканени да участват в 4-5 дневни курсове, където да се запознаят с устройството и работата на земеделските инструменти и машини, та ако убедят някой да си ги купи, да могат да покажат как се борави с тях. ²⁵

Голямо значение се отдава на пчеларството. В свое окръжно от 1902 г. местният училищен инспектор П. Кабакчиев приканва учителите да се включат в практически курсове във Видин, организирани от Министерството на търговията и земеделието, с цел поставяне пчеларството на по-рационална и доходна основа. На желаещите да участват се разрешава отпуск от училищното ръководство. ²⁶

²¹ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 76, л. 66.

²²Училищен преглед, 1899, кн. 3, стр. 367-368.

²³ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 74, л. 83.

²⁴ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 68, л. 5, а.е. 78, л. 7Г, 17, 18, 19, 20.

²⁵ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 83, л. 3.

²⁶ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 82, л. 4.

Министерството на търговията и земеделието устройва във Видин и курсове по копринарство за учителите от окръга. Присъствието им е желателно, за придобиване на знания и умения в тази дейност, тъй необходима за развитието на текстилната промишленост.²⁷

От друг документ от 1905 г. научаваме, че мнозина от учителите в Шишенци се занимават с отглеждане на копринени буби. През тази година Министерството на търговията и земеделието раздава безплатно 4000 унции бубено семе, за да популяризира модерното бубовъдство сред населението. Затова учителите, които отглеждат буби са поканени да получат необходимия материал, преди настъпването на горещините.²⁸

В тази връзка, твърде необичайна от днешна гледна точка е молбата на учителя от Шишенци М. Ганчев, който е взел унция бубено семе, но „собствената му къща е неудобна, недостатъчно чиста и недостатъчно просторна за правилното отглеждане на копринените буби“. Той моли инспектора да разреши гледане на бубите в училището, след разпускане на децата.²⁹

Не всяко желание за участие в земеделски курс се удовлетворява. На първо място стои обучението на учениците и то не следва да търпи вреди от отсъствието на учителите. На учителя Г. Икономов от шишенското училище не се разрешава искания от него 10 -дневен отпуск през 1903 г. за посещаване на курс по лозарство, тъй като няма кой да поеме работните му задължения.³⁰

На базата на натрупаните знания, в много от годишните отчети на училището се съдържат данни за изнесени от учителите сказки пред местната общественост по различни актуални земеделски теми, а също за ползата и разширяването на кооперативното дело. Трябва да се отбележи, че на много места по селата именно учителите са едни от учредителите и активни участници в кредитните кооперации. Някои са избирани за делегати на различни кооперативни форуми, за което в документите има данни за разрешените им отпуски от работното място.³¹

По чл. 52 от Закона за народното просвещение, в двора на всяко училище трябва да има градина или разсадник. Към 1903 г. просветното министерство констатира спад в броя на градините, много от които са доста занемарени. Причините са в слабия контрол от страна на училищните ръководства и липсата на желание у много учители да отделят от свободното си време за работа в градините. За да се разреши проблема се дават нареждания за подновяване и ограждане на площите, да се поискат определени суми от общините за закупуване на семена, разсади и фиданки, а отговорността за дейността на градините да се възложи на учители, завършили земеделски курсове или училища.

Интересен момент е, че не се разрешава закупуване на облагородени дръвчета и лози, тъй като целта е учениците да се научат сами да ашладисват и отглеждат растенията. Нещо повече, „учителите трябва да задължават учениците още през пролетта, всеки един да им донесе по няколко костилки от череши, сливи, зарзали, праскови, а към есента по стотина семки от киселици и круши и под ръководството на учителя да ги запазят, а когато дойде време да ги посадят“.

Като отплата за тази дейност, половината от приходите от училищните градини, е предвидена за учителите, които се занимават с тях. Позволено им е да засяват една част от градините със зеленчуци за лична консумация, а също да отгледат там свои пчели.³²

Тъй като учителите са образовани, съвестни и надеждни изпълнители (в общия случай), те често са ангажирани в събирането на различни видове сведения. Така през 1890 г. им е вменено да издирват и записват народни песни и обичаи. Това е важно, защото „За съхранение на традициите и обичаите, най-голяма отговорност има народният учител, като най-близко стоящ до народа“ – се казва в едно от дадените указания. Той е най-способен да забележи

²⁷ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 87, л. 35.

²⁸ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 84, л. 13.

²⁹ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 82, л. 75Г.

³⁰ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 81, л. 29.

³¹ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 93, л. 67.

³²ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 83, л. 2.

скритите аспекти на човешката душевност и затова е подходящ за изпълнение на тази отговорна задача. Негов мисионерски дълг е да съхранява и предава от поколение на поколение народната мъдрост, понеже фолклорът има голямо значение за запазване на нашата национална идентичност.³³

През 1902 г. на учителите е възложено да се занимават и със земетресенията. До училищата е изпратена специална брошура, с указания как да бъдат наблюдавани и описвани тези природни явления, със задължение данните да се съобщават своевременно в Централната метеорологическа станция. Всеки учител трябва да се запознае внимателно и строго да спазва дадените инструкции.³⁴

Учителското съсловие задължително е ангажирано и с участие във всички видове преброявания, провеждани от Дирекция на статистиката в България. Според тогавашния закон за преброяванията „всички държавни, общински и окръжни чиновници както учителите и грамотните граждани под страх от наказание са длъжни, щом ги поканят надлежните власти да бъдат сметени преброители, да извършват цялата възложена работа, да не допускат нередности в дадените сведения или нехайно да се отнасят към работата си.“ Тази мисия им се възлага отново поради тяхната грамотност, познаването на жителите от съответното населено място и очаквано отговорно отношение в събиране на необходимите точни данни.

В училищните архиви на с. Шишенци има запазени данни за участие на учителите в преброяванията на населението, сградите и домашния добитък, извършени през 1905 г. и 1910 г. В указанията на окръжните училищни инспектори П. Кабакчиев и Хр. Спасов отново се обръща внимание на важността на националната задача, която следва да бъде изпълнена най-акуратно, добросъвестно и без никакви грешки. „Народното учителство – пише инспектор Спасов - знае каква е важността на статистическите сведения за успеха на социалните, политически и икономически науки.“. Оказва се, че невежество и недоверие на част от населението е най-голямото препятствие за събирането на коректни данни. Затова и учителите е необходимо да организират събрания, на които да разяснят голямото значение на извършваните преброявания.³⁵

Освен пряката работа с децата, учителите трябва да отделят от свободното си време, за да организират и преподават във вечерни и празнични (неделни) училища за техните родители. Към учебната 1902/1903 г. във Видински учебен окръг функционират 30 вечерни и 2 неделни училища. Видинският окръжен инспектор Гр. Стоянов не е доволен и иска отварянето на повече такива училища, по-голяма ангажираност на учителите и постигането на по-задоволителни резултати. Според него, след прибирането на реколтата, селяните, вместо да седят по кръчмите, да ходят по сборове и седенки, по-добре е да използват почивката по целесъобразен начин. Тук е ролята на народния учител, който да покани във вечерното или неделно училище селяните. Там ще намерят „вместо пълна чаша с ракия една сладка дума, една поучителна приказка, едно средство за по-добро нагласяване на живота“. Макар да липсва материална подкрепа и условията за работа да са неблагоприятни, инспекторът разчита на учителската енергия, самосъзнание и саможертва.³⁶

Поле за работа сред родителите и промяна на тяхното отношение към образованието в с. Шишенци има доста широко. В отчет със статистически сведения за учебната 1902/1903 г. учителите се оплакват от липсата на посещаемост на момичета в училището. Населението тук масово смята, че на жената учение не е необходимо. Трудно може да се въведе ред в графика на учебната година, тъй като с настъпването на пролетта, родителите спират децата от училище и ги изпращат да пасат добитъка. Поради същите стопански причини, занятията започват едва след прибирането на царевичата през есента.³⁷

По доста противоречив начин в българските училища стои въпросът с политическите възгледи и партийната ангажираност на учителите. За да могат да изпълняват своите

³³ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 66, л. 6.

³⁴ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 82, л. 17.

³⁵ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 84, л. 66, а.е. 91, л. 8.

³⁶ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 83, л. 33.

³⁷ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 82, л. 77.

многобройни длъжности и да отговарят на висотата на обществените очаквания спрямо тях, те не следва да се ангажират с активна политическа дейност. Съгласно промените в Закона за народното просвещение от 1907 г. (член 80) на учителите се забранява да бъдат членове на политически и партийни групи и да вземат участие в политически и партийни събрания и манифестации. Решението предизвиква силно външение и недоволство в съсловието. Затова министърът на народното просвещение Никола Апостолов издава окръжно, в което разяснява мотивите и смисъла на взетите решения. Напомня и за някои, явно забравени разпоредби в миналото, които се отнасят до недопускането на политическа пропаганда в училището и неангажирането на учителите с активна партийна дейност. „Нашето учителство – пише той – трябва да разбере веднъж завинаги, че българският народ не иска да има учители, които политиканствуват, проповядват социализъм и безбожие.“³⁸

Още преди това, през 1903 г., след разтурването на Македоно-одринската организация и обявяването на дружествата ѝ за незаконни, на учителите, членувачи в тях е наредено веднага да ги напуснат и занапред да не участват в дейности, част от целите на тази организация. Всеки неизпълнил разпоредбата ще бъде безусловно уволнен от работа.³⁹

В новия Закон за народното просвещение от 1909 г. в чл. 82 текстът е прецизиран по следния начин: „На учителите се забранява да се занимават с занаят, търговия и каквото да било друго занятие, което пречи за изпълнение на длъжностите им, както и да извършват действия, уронващи достойнството на службата им, а именно: лихварство, комарджийство, буйство, пиянство, разврат, саморазправа, предводителство на тълпи, оскърбление вярванията на населението, вземане отговорно място в политически организации и всички други действия, забранени и наказуеми по общите закони на страната.“⁴⁰

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разгледаните дотук длъжности на учителя в края на XIX и началото на XX в. са само малка част от всичките техни извънучилищни задължения. Тези допълнителни ангажименти излизат далеч извън пряката им работа на преподаватели по определени учебни предмети и в повечето случаи за изпълнението им не се получава никакво заплащане. Разчита се на съвестта на учителя, на съзнанието му за изпълнен патриотичен дълг и служба на народа. От учителите се очаква да не се занимават с политика, а да съдействат за развитието на личността и обществото, като с готовност изпълняват всякакви допълнителни училищни и извънучилищни задачи.

В издадените от просветното министерство и окръжните училищни инспектори документи намират израз високите изисквания и големите надежди, възлагани на учителя в следосвобожденската епоха. Те представляват достоверен и съдържателен извор за състоянието на образованието и проблемите, пред които е изправено учителското съсловие през този период. Пълни с многобройни примери от работата на училищата във Видинско, както с положителен, така и с отрицателен знак, те добре илюстрират какво всъщност означава да бъдеш учител тогава.

REFERENCES

Music during the Revival. Collection of documents from the funds of the State Archives – Ruse. Ruse, 2022, pp. 14-27. (Оригинално заглавие: Музиката през Възраждането. Сборник документи от фондовете на Държавен архив – Русе. Русе, 2022, стр. 14-27.)

State Archive - Vidin, fund 179K, description 1, archivalunits66, 68, 74, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 87, 93. (Оригинално заглавие: Държавен архив – Видин, фонд 179К, опис 1, архивна единица 66, 68, 74, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 87, 93.)

³⁸ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 87, л. 29.

³⁹ДА – Видин, ф. 179К, оп. 1, а.е. 83, л. 5.

⁴⁰Държавен вестник, бр. 49, 5 март 1909 г.

State Gazette, No. 49, March 5, 1909. (Оригинално заглавие: Държавен вестник, бр. 49, 5 март 1909 г.)

School Review, 1899, vol. 3, pp. 367-368. (Оригинално заглавие: Училищен преглед, 1899, кн. 3, стр. 367-368.)

UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

UNION OF SCIENTISTS - RUSE

**65TH ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE
OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“
AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE**

OCTOBER 2025

INVITATION

**Ruse, 8 Studentska str.
University of Ruse
Bulgaria**

PROCEEDINGS
Volume 64, Series 6.6.

Linguistics, Literature and Art Science
&
History, Ethnology and Folklore

Under the general editing of:
Assoc. Prof. Svetlozar Tsankov, PhD

Editor of Volume 64:
Prof. Daniel Bratanov, PhD

Bulgarian Nationality
First Edition

Printing format: A5
Number of copies: on-line

ISSN 1311-3321 (print)
ISSN 2535-1028 (CD-ROM)
ISSN 2603-4123 (on-line)

The issue was included in the international ISSN database, available at <https://portal.issn.org/>.
The online edition is registered in the portal ROAD scientific resources online open access

PUBLISHING HOUSE
University of Ruse "Angel Kanchev"